

חשיבות הקריאה בשמירת שפת האם וברכישת שפה שנייה

בקרב בני נוער עולים מברית המועצות

אביבה אבידן וזיוה רוטמן

מחקר זה ביקש לבדוק את הרגלי הקריאה של בני נוער עולה מברה"מ לשעבר ואת תהליך רכישת השפה השנייה – העברית. נוסף על כך, בדק המחקר את עמדותיהם של בני-נוער שעלו לישראל משנת 2000 ואילך בהיותם בשנות העשרה המוקדמות לחייהם בנושאים אלו: (א) רכישת העברית ככלי להצלחה בלימודים בתיכון ובעתיד – באוניברסיטה ו-(ב) הקריאה בעברית ושימור שפת אמם - הרוסית.

השאלונים נותחו ניתוח כמותני-סטטיסטי, ואילו הראיונות ושלושת הפרוטוקולים של החשיבה נותחו ניתוח איכותני והוצע הסבר מילולי פרשנותי של החוקרות. ממצאי המחקר:

1. מצביעים בוודאות על רצונם של בני-הנוער העולה לשמר את שפת-אמם כי היא הסמן העיקרי המקשר אותם אל תרבותם ומורשתם ומחברם אליהן. הממצאים מראים (בהיבט הכמותי) על קריאה רבה יותר של בני-הנוער העולה באופן יחסי לבני-גילם ילידי הארץ, ובכך מאששים את טענת אדוני (1986) כי בני נוער המבודדים מבחינה חברתית נוטים לקרוא הרבה יותר מהממוצע של בני-גילם כפיצוי על החסר הנגרם להם מהבידוד החברתי.
2. מצביעים על הקשיים של התלמידים-העולים במיוחד בהבנת המקצועות בעברית (תניך, היסטוריה, ספרות, הבעה ולשון) ועל רצונם בשעות עזרה נוספות לתרגול לקראת בחינות הבגרות. ממצא זה מאשש את טענתו של קרשן (Krashen, 2003) על היות הקריאה כלי חשוב בחינוך הלשוני, על המעבר של השימוש בשפה מכלי דיבור למקור למידה ולשימוש אקדמי עתידי ועל יעילותו להגברת האוריינות ולפיתוח השפה הנלמדת.
3. מצביעים על החשיבות העצומה של הקריאה ככלי להעשרת אוצר המילים. ממצא זה מאשש את טענתו של אסקי (Esky, 2005) על היות הקריאה תהליך של בניית משמעות מהטקסט המתבסס על ידע קודם, על רגשות ודעות של הקורא טקסט בשפת אמו.
4. אינם מייצגים את כלל התלמידים העולים בשאר בתי-הספר בארץ אלא את התלמידים בבית הספר הייחודי שבו לומדים תלמידים ברמה גבוהה שחלקם אף לומדים במקביל באוניברסיטה. חלק נכבד מהתלמידים לומד ארבע שפות במקביל (עברית, רוסית, אנגלית וצרפתית), תופעה נדירה המצריכה עבודה קשה ומאומצת שעיקרה קריאה נרחבת לצורך העשרת אוצר המילים וההבנה.

אדוני, ח' (1986). דיוקנו של הקורא כאדם צעיר. **יד לקורא**, כרך כ"ד, ג-ד.

Esky, D.E. (2005). Reading in a second language. In: E. Hinkel (ed.). *Handbook of Research in Second Language Teaching and Learning* (pp.563-579). New Jersey: Mahwan.

Hayes, D. & Ahrens, M. (1988). Vocabulary simplification for children: a special case of 'motherese'? *Journal of Child Language* 15, 395-410.

Krashen, S.D. (2003). Explorations in language acquisition and use: *The Taipei Lectures* (15-29). Portsmouth, NH: Heinmann.

זהות ושפה בהוראת ספרדית: סדנת כתיבה כמרחב לחקירה

מילי אפשטיין-ינאי

בהרצאה זו אציג מודל של סדנה לכתיבה שהוכנה עבור מורים לספרדית הלומדים לקבלת תעודת הוראה במקצוע. סדנה זו מאפשרת הצצה אל השפה הספרדית כמארג לשוני-תרבותי דחוס. הסדנה פועלת כמרחב לחקירה הן של הזהות הלשונית-תרבותית הן של הזהות הדידקטית של המורים.

מטרת הסדנה היא לעודד בדיקה "משחקית" של תחומי השפה, הטקסט והמשמעות, כתופעות שאינן מובנות מאליהן ומזמינות התבוננות וחקירה. מרחב הסדנה מאפשר התנסות בפעולות קריאה וכתיבה בדרכים לא שגרתיות המושפעות מחקר היצירתיות והאמנות וגם מתאוריות על תהליך הקריאה ועיצוב הטקסט. דרכים אלו כוללות משימות כתיבה וקריאה המשלבות בין הוראה יזומה וברורה כביכול, לפי המוסכמות הלימודיות המקובלות (למשל, הכתבה, תיאור, כתיבת סיפור קצר), לבין הוראה הכוללת היבט עמום אשר על "מובנו" יש להחליט בזמן ביצוע המשימה (למשל, איך לכתוב סיפור תוך כדי הכתבה? איך לתאר מקום לפי צילי שמו?). פעולות אלו מעוררות את בדיקת השפה באופנים ייחודיים, שבדרך כלל נזנחים כאשר מלמדים שפה במסגרת בית הספר. נוסף על כך, כתיבה מעין זו מעוררת סוג של שמחה וסקרנות לגבי השפה.

במהלך הסדנה מודגשת הכתיבה כמחוללת חשיבה וכמעודדת התבוננות במוסכמות התומכות ביצירת משמעות הטקסט. עם זאת, מלאכת הכתיבה מדגישה את מקום הדמיון בזיהוי "רשתות של מובן" בין הטקסטים השונים הכתובים והמצוטטים מספרים. המעברים מן המילה אל הטקסט ומן הטקסט אל המילה מהווים את אחד ממוקדי הדיון הקבוצתי של הטקסטים שנכתבו בסדנה. סוגיה זו מאפשרת לתת ביטוי לאסוציאציות אישיות המעורבות בטקסט בכלל ובהחלטות לגבי מילים יחידות בפרט. דיון בנושא זה מעלה בכיתה תדיר את הפער שבין תפיסת השפה ככלי תקשורת זמין ו"סטריילי" לבין תפיסת השפה כנושאת עמה זהות לשונית-תרבותית-היסטורית שקשה להעבירה.

הדגשת היחס בין זהות תרבותית לבין השפה הנלמדת מקבלת ביטוי במסגרת הסדנה, בהרהורים על דידיקטיקה ועל הדרך הראויה להבליט יחס זה עבור הסטודנטים. היבט חשוב הוא שעבור קבוצת המורים שהשתתפה בסדנה, הוראת השפה היא מעשה הקשור קשר הדוק עם זהותם התרבותית ועם אהבתם לשפה. בהרצאתי אתמקד בשתי משימות כתיבה: הגדרת מילים והצגה עצמית.

Bakhtin, M.M. (1986). *Speech Genres and Other Late Essays*. Ed. C. Emerson & M. Holquist. Trans. V.W. McGee. Austin: University of Texas.

Deleuze, G. (1990). *The Logic of Sense*. Trans. M. Lester. New York: Columbia University Press.

מצ'יקו תמיר לצ'יקו מנשה – על שמות החיבה בעברית

רות בורשטיין

בהרצאה יתוארו תוצאות מחקר שערכתי בנושא שמות-החיבה בחברה החילונית בשישים שנות המדינה. לשם-חיבה ייחשב שם שאנו מקבלים נוסף על השם הרשמי שלנו; שם חלופי לשמו הרשמי של אדם (Morgan, O'Neill & Harre, 1979). אנשים יודעים כי אין זה השם האמתי, אך האדם מוכר להם בשם זה והם משתמשים בו (Ladkova, 2002). המחקר מלמד כי לא תמיד מבחינים צעירים (בשנות העשרים לחייהם) בין שם רשמי לשם-חיבה.

השימוש בשמות-חיבה הוא דוגמה מובהקת לאינטראקציה בין הלשון לחיים החברתיים והתרבותיים (de Klerk & Bosh, 1997). התנהגויות חברתיות, דגמי הוויה תרבותית ותהליכי שינוי חברתיים-תרבותיים בארץ משתקפים בשימוש בשמות-חיבה ובשינויים שחלו בהם ובשימוש בהם לאורך שנות המדינה.

בעשורים הראשונים למדינה כינו בשמות-חיבה רק אנשים קרובים, בני משפחה, חברים ללימודים, לצבא, לעבודה. למי שלא היו חברים פנו הדוברים בתואר אדון, מר או גברת ואחריו שם המשפחה. פנייה זו הביעה מרחק ופורמליות. בחלוף השנים השתנו הנורמות החברתיות בארץ; חלה דמוקרטיזציה (לפחות חיצונית) במרחב הציבורי, וכך פשה הנוהג לפנות לאנשים זרים בשם הפרטי או בשם-החיבה שלהם. הכבוד הרשמי והמרחק פינו את מקומם לציני ידידות וקרבה חיצוניים גם כלפי הזרים לנו, תופעה המתבטאת בלשון הפנייה. אפשר לומר ששם-החיבה איבד את יסוד הבעת הקרבה האמתית שהיה לו בעבר, שכן הוא ננקט גם כלפי מי שאינם חברים קרובים, אלא זרים.

בעשור האחרון העיתונות הכתובה והמשודרת נוקטת דרך קבע את שמות-החיבה של נושאי משרות רמות בפוליטיקה ובשירות המדינה, ולא את שמם הרשמי: תשעה מחברי הממשלה הקודמת כונו בשם-החיבה שלהם בלבד או בתוספת לשם הרשמי. זו תופעה שלא הייתה קיימת לפני שלושים שנה ויותר. באמצע שנות השמונים החלו להשתמש בפוליטיקה בשמות-חיבה.

אשר לתצורת שמות-החיבה בעברית, הללו נגזרים לרוב מן השמות הפרטיים המקוריים באמצעות (א) הוספת עיצורים ותנועות; (ב) השמטת עיצורים ותנועות; (ג) שינויים בעיצורים ובתנועות. שם-החיבה יכול להיווצר בדרך אחת או בשילוב שתי דרכים ואף שלוש. בשנים הראשונות למדינה הייתה השפעה חזקה של הסופיות של שמות-חיבה מזרח-אירופיים או ספרדיים על הסופיות של שמות-החיבה בעברית. עם השנים השפעתן פחתה; בשנים האחרונות שמות-החיבה השכיחים ביותר בנויים מעיצור+תנועה + עיצור + התנועה i. בשפות רבות סופית זו (התנועה i) נחשבת לילדותית ואין משתמשים בה כמעט בשמות לאנשים מבוגרים (Wierzbicka, 1992). הדוברים חשים בילדותיות של סיומת זו רק כאשר התנועה נוספת לשם המלא – שהוא בן שתי הברות ויותר – בלא השמטה כלשהי בו (ענת'י).

הטענה המסורתית כי חיבה היא הקטנה, והקטנת הצורה מבטאת גם הקטנה ביחס, אינה מדויקת. אפשר לטעון כי שמות-החיבה מביעים קרבה. קרבה לילדים שונה מקרבה למבוגרים, ולכן ייתכנו הבדלים בין שמות חיבה לילדים ולמבוגרים. נוסף על כך יש שמות-חיבה בעברית שנוצרו על ידי הארכת השם הפרטי, ולא על ידי קיצורו. לסיום אציין כי (1) שמות-החיבה הם פוליסמיים: שם-חיבה אחד יכול להיווצר משמות רשמיים שונים בדרכי תצורה שונות; (2) משם רשמי אחד יכולים להיווצר כמה שמות-חיבה בדרכי תצורה שונות.

- רוזנטל, ר' (תשס"ד). **חדוות הלשון – שיחות על העברית הישראלית**. תל אביב: עם עובד.
- שורצולד א' ובירנבוים ע"מ (תשס"א-תשס"ב). עיוני צורה ומשמעות בשמות פרטיים של דתיים וחילוניים. **תלפיות** יב, עמ' 465-474.
- de Klerk, V. & Bosh, B. (1997). Nicknames of English adolescents in South Africa. *Names* 45 (2), pp. 101-118.
- Ladkova, A (2002). The semantics of nicknames of the american presidents. *Proceedings of the 2002 Conference of the Australian Linguistic Society*.
<http://w.w.w.latrobe.edu.au/rclt/als/proceedings/als2002/Gladkova.pdf>
- Morgan, J., O'Neill, C. & Harre, R (1979). *Nicknames, their Origins and Social Consequences*. London & Boston: Routledge & Kegan Paul & Henley.
- Wierzbicka, A (1992). *Semantics, Culture, and Cognition Universal Human Concepts in Cultural-Specific Configurations*. New York & Oxford: Oxford University Press.

התמודדות עם המציאות הרב-תרבותית והרב-לשונית בבית הספר הצרפתי ביפו

זיינב בלחי

בהרצאה זו אדווח על מחקר שבדק באיזו מידה מאמץ בית הספר הצרפתי "קולג' דה פריז" גישה רב-תרבותית ורב-לשונית ובאיזה אופן בא הדבר לידי ביטוי. כלומר, האם העקרונות שהוקם עליהם בית הספר אכן מיושמים הלכה למעשה. כמו כן נבדקו תחושות האוכלוסיות השונות של תלמידי בית הספר ושל הוריהם לגבי נושאים אלה.

המחקר כלל 130 נחקרים: כמחציתם תלמידים (מקומיים ועולים) מכיתות ז-ט הגרים בת"א-יפו והשאר הורים לילדים (מקומיים ועולים) הדוברים בעיקר את שפות האם, ערבית ורוסית. כמו כן נכללו במחקר כעשרה גורמי הוראה (מורים ודרג עליון של ניהול ופיקוח). במחקר שולבו כלים כמותיים (שאלונים סגורים לתלמידים ולהורים שבדקו את עמדותיהם כלפי מדיניות בית הספר ויישומה בתחום הרב-תרבותי והרב-לשוני וכן את שביעות רצונם מבית הספר). נוסף על כך נערכו ראיונות עומק עם המורים.

ניתוח הממצאים הראה שעמדות התלמידים וההורים דומות במידה ניכרת בכל הקשור למדיניות הרב-תרבותית והרב-לשונית. שתי הקבוצות שבעות רצון מיישום החזון הרב-תרבותי והרב-לשוני של בית הספר, אך המשתנים העשויים להסביר זאת שונים בקרב כל קבוצה. כך עמדות התלמידים כלפי מדיניות זו מושפעות במובהק מארץ המוצא, משפת האם וממקום המגורים, ואילו עמדות ההורים קשורות למספר הילדים שהם שולחים לבית הספר, ולשביעות הרצון הכללית שלהם מתפקודו. עם זאת, התלמידים מביעים הסתייגויות מהתנהלות בית הספר באופן עקיף: הם מדווחים על תחושה אישית-חברתית שאיננה אופטימלית, ומביעים, בצורה חזקה יותר, הסתייגות מהמדיניות הרב-לשונית.

ממצאי הראיונות מראים, כי המורים מתייחסים בהגדרותיהם בעיקר להיבט הדמוגרפי של המושג רב-תרבותיות, וגישתם כלפי חינוך פלורליסטית. עיקר החינוך לרב-תרבותיות מתבטא באינטגרציה מצומצמת בתוכן (לימוד חגים והתייחסות לרקע התרבותי של הלומד) ובפדגוגיה

שוויונית. מודל ההדדיות מיושם כאשר משתמשים בצרפתית כשפת ההוראה במקצועות שונים, אך הוא מוגבל יותר בהיקפו ממודל ה-immersion. מרביתם של המרואיינים מצדדים במדיניות הרב-לשונית, כלומר בדגש בהוראת הצרפתית, בחשיבות לימוד האנגלית והעברית בבית הספר ובהוראת ערבית לתלמידים שעלו מרוסיה ולהפך.

באופן כללי נמצאה הלימה רבה בין ההגדרה (הצרה) של בית הספר את המושג רב-תרבותיות ולשוניות לבין יישומו בפועל וכן שביעות רצון של כלל הגורמים מביה"ס בעיקר בשל רמת הלימודים הגבוהה ומספר השפות הנלמדות. בהרצאה אדון בממצאים ובהשלכותיהם לאימוץ מודלים רב-לשוניים ורב-תרבותיים בהקשר הישראלי, במיוחד בהיות בית הספר מודל ייחודי להוראה רב-לשונית.

שוהמי, א' (2002). מדברים עברית. בתוך א' שוהמי וספולסקי, ד' (עורכים). **מחד-לשוניות לרב-לשוניות? מדיניות החינוך הלשוני בישראל**. (עמ' 115-128). תל-אביב: אוניברסיטת תל-אביב.

Banks, J.A. (1999). *An Introduction to Multicultural Education* (2nd ed.). Boston: Allyn & Bacon.

Cummins, J. (2006). Multiliteracies and equity: How do Canadian schools measure up? *Education Canada* 46 (2), 4-7.

Johnson, R.K. & Swain, M. (eds.) (1997). *Immersion Education: International Perspectives*. Cambridge University Press.

מחקר אוטוביוגרפי על הגירתי והשפעתה על אישיותי ועל מה שאני כיום

סופיה ברנט

מחקר זה הוא מחקר אוטוביוגרפי המציג תחנות שונות, משמעותיות ומעצבות בחיי כעולה מסוריה. מטרת המחקר הייתה להיכנס לעומקם של תהליכים שעברתי, באמצעות בחינה של אירועים, תחנות וצמתים חשובים ומשמעותיים בחיי מתקופת ילדותי, דרך גיל ההתבגרות עד ימים אלו מתוך כוונה להבין את השינויים שחלו בי ושעיצבו את אישיותי.

מתוך האפיוזודות האלה נבנה רצף המוביל למשמעות חיי כיום. מסע זה באמצעות כתיבת יומן רפלקטיבי, שהולך אותי לנבכי נפשי ובחן את ה"עצמי" שלי, סייע לי להגיע לתובנות רבות עליי ועל סביבתי. הוא מתאר את המאבק לבניית זהות אישיותית ייחודית ועצמאית משלי תוך כדי מאבק להסתגלות לחיים החדשים בחברה הישראלית שלתוכה נקלטתי. בעזרת תובנות אלה הצלחתי להבחין בצמתים מרכזיים בחיי, שהתוו לפניי את הדרך להכיר את עצמי, את סביבתי ולהגיע להשלמה עצמית.

לצורך זה הצבתי במרכז הפרויקט שתי שאלות מחקר: הראשונה דנה במידת התרומה של עלייתי מסוריה ארצה כנערה בודדה לעיצוב אישיותי כיום כאישה, והשנייה – כיצד השינויים והמעברים שבאים לידי ביטוי בסיפור האוטוביוגרפי השפיעו על האינטימי שלי.

בחרתי לעסוק בנושא זה מבחינה מתודולוגית באמצעות כתיבה אוטוביוגרפית. משום שהנרטיב האישי הוא כלי משמעותי באוריינות הרב-תרבותית (עזר, 2004) אין בביבליוגרפיה השתמשתי

בכתיבת סיפורים המתארים את חוויותי האישיות מן העבר, שהקרינו על עתידי (צבר בן-יהושע, 2002). אין בביבליוגרפיה בכתיבת היומן הרפלקטיבי היה משום סינון סלקטיבי, מכיוון שבחרתי לתעד את חוויותי החזקות ביותר. מתוך סיפורי חיים אלה, בררתי אפיזודות ספציפיות ועסקתי בפרשנותן. כך נחשפו לפניי ולפני הקוראים תהליכים, חוויות ומשמעויות שהיו טמונות בטקסט מנקודת מבט נרטיבית עכשווית.

כתיבת סיפור חיי הייתה עבורי כלי להבנה עצמית ולהעצמה בתחום האישי והמקצועי כמורה מובילה במערכת החינוך. במהלך הפרויקט הגעתי להבנה כי מאז עלייתי ארצה הצבתי לי מטרה מרכזית, והיא עיצוב זהותי כישראלית. מימוש המטרה לווה במאבק אישי ובקונפליקטים פנימיים, תוך שאני שומרת על הזיקה למסורת היהודית שעליה גדלתי בבית הוריי. מחקרי משקף דרכי התמודדות שונים עם תהליכי הגירה, כגון שינויים חברתיים ונורמות חברתיות חדשות שנחשפתי להם בעקבות עלייתי כנערה בודדה מארץ שחברתה פטריארכלית סגורה, שתרבותה מזרחית ושלטונה לא דמוקרטי. השינויים שנחשפתי להם משמעותיים במיוחד באשר לתפקידן ומעמדם של הנשים בחברה ובמשפחה. סיפורי האישי משמש עדות לתהליך שבו נערה הכנועה לגורל שעליו גדלה הפכה בשלבים לאישה שאינה משלימה עם התפיסה הפטריארכלית שגדלה עליה, נאבקת למען קריירה, ומקבלת החלטות באופן עצמאי.

הלמידה על הגירה, על הקהילה והעלייה מסוריה, בצד המסע אל תוך עצמי, סייעו לי להגיע לתובנות על התהליך שאני חוויתי, ובעזרתן להגיע להבנה של התהליך כחלק מדרכי התמודדות המאפיינות גם אנשים אחרים בתהליכי הגירה. אני מקווה שסיפורי האישי והמסקנות שאני מסיקה ממנו ישפיעו על דרכם של עולים חדשים צעירים, מהמזרח או מהמערב, ישנו אותם ואולי יקלו עליהם. אני מאמינה כי סיפורי מלמד כי הגירה היא אמנם תהליך כואב, אך עם זאת, היא טומנת בחובה תקווה וצמיחה אישית.

אלקד-להמן, א' וגרינספלד, ח' (2005). זה לגמרי לא היה פשוט להינתק, למרוד בדגמים שגם אני עיצבתי. בתוך: ע' קופפרברג וע' אולשטיין (עורכות). **שיח בחינוך**. תל-אביב: מכון מופ"ת, עמ' 221-251.

אייזנשטדט, ש' והלמוט, מ' (1969). הגירה. **האנציקלופדיה העברית 13**. תל-אביב: מסדה, עמ' 371-380.

אבן, י' (1980). **הדמות בסיפורת**. תל-אביב: ספרית פועלים, הקיבוץ הארצי השומר הצעיר. כהן, א' (2000). "מצפון אלי ארץ" – העלייה מסוריה ומלבנון. בתוך: ח' סעדון (עורך). **בגלוי ובסתור העליות הגדולות מארצות האסלאם**. ירושלים: מכון בן-צבי והאוניברסיטה העברית, עמ' 141-154.

טוויית זהות: זהותו של העולה מאתיופיה בראי ספרי ילדים

הכתובים בדו-לשון עברית אמהרית

לאה ברץ ושרה זמיר

בהרצאה זו יוצג חקר התופעה של ספרות ילדים הכתובה דו-לשון, עברית-אמהרית. להבדיל מארצות אחרות בעולם (בלגיה, קנדה או שווייץ) שם תופעת כתיבה בדו-לשון היא חלק ממארג פוליטי או תרבותי, בישראל זו תופעה חדשה והיא משקפת תהליך תרבותי של ניסיון היטמעות

מול ניסיון התבדלות של קבוצות אתניות בישראל. הואיל וישראל היא חברה מרובת תרבויות שחיות בה קבוצות לאומיות שונות ואף מדינה קולטת עלייה של יהודים מקבוצות אתניות שונות, כתיבה בדו-לשון טומנת בחובה הצהרה אידאולוגית.

המתודה המחקרית מבוססת על ניתוח הרמנויטי של סוגת ספרות זו. הניתוח מבקש לבחון תהליכים חברתיים ותרבותיים המשפיעים הן ברמת הקולקטיב הן ברמת הקורא היחיד.

מן הממצאים עלה, כי לצד ההנאה האסתטית הרבה של ספרות ילדים בדו-לשון מושגת בעיקר מטרה דידקטית. הסיפורים עוסקים בנושאים הרלוונטיים לחיי הקהילה בעבר ובהווה והם נקשרים בצבע ועלילה לעולם ילדים אוניברסלי. הכתיבה ההדדית של עברית ואמהרית תורמת לביסוס תרבותה של קהילת ביתא ישראל בין אם הקורא הוא בן העדה ומכיר אותה מקרוב ובין אם הוא לומד על תרבות חייה של קהילת ביתא ישראל כגוף ידע חדש.

עוד עלה כי הספרות הדו-לשונית אינם מתיימרת לעטות על עצמה קול יחיד המייצג את קולו הבלעדי של השליט, אלא יש כאן דיאלוג בין קולות. ספרות בדו-לשון מדגימה הלכה למעשה את המונח "סלט הפירות" (fruit salad) (Audrey, 1992) לצד הטענות על תרבות הגמונית הכופה את משנתה על ה"אחר". הסיפור של קהילת ביתא ישראל, כפי שהוא מוצג בספרות דו-לשון, עברית ואמהרית, עוזר הן לבן העדה הן לישראל לקבל את ה"עצמי" או את ה"אחר" בהתאמה, להבין את משמעותו של היחיד בתוך המכלול החברתי הרחב ולפתח סובלנות כלפי השונה.

Audrey, Y.W. (1992). Thoughts for the undecided: The multicultural debate. *NASSP Bulletin*, 76 (546), pp. 62-68.

בכוננות סריגה: השפה העיתונאית של סיקור נשים במלחמת יום כיפור

דליה גבריאל נורי, הגר להב ונירית טופול

מחקר זה מבקש לבחון את שפת סיקור הנשים בעיתונות הישראלית במהלך 18 ימי מלחמת יום כיפור. הנחת היסוד של המחקר היא כי משברים ביטחוניים, כגון מלחמה, מייצרים חרד הצצה ייחודי לבחינת הסדר החברתי, ובעצם כך, לבחינת יחסי הגומלין שבין שפה וזהות של קבוצות חברתיות שונות, במקרה זה: נשים בישראל של שנות השבעים.

במחקרים העוסקים בקשר שבין סדר מגדרי לסדר כלכלי במדינת הלאום, נשים, במעמדן כעקרות בית, משמשות "מחסני חירום" של כוח אדם בתקופות משבר. בתקופות כאלה הן מגויסות כתחליף לכוח האדם הגברי, היוצא לשדה הקרב, ומבטיחות את המשך התפקוד של המשק. השאלה שהמאמר מתמקד בה היא כיצד ישתקף מהלך זה בשפה העיתונאית שסיקרה את הנשים בתקופת המלחמה.

בשונה מן המצופה, החברה הישראלית כמעט שלא נעזרה בכוחן, בשירותיהן ובתמיכתן של הנשים בעת המלחמה. הנשים לא השתתפו בלחימה, לא נטלו לידיהן את ניהול המשק ואף לא את מערך שירותי החירום (Bar-Yosef & Padan-Eisenstrak, 1977). השפה העיתונאית שיקפה מהלכים אלה, גיבתה אותם וחיזקה אותם..

בחינת השפה העיתונאית של סיקור נשים במלחמת יום כיפור נעשתה תוך אימוץ המסגרת התאורטית של ניתוח שיח ביקורתי (Critical Discourse Analysis). בתוך כך נבחנו כל הידיעות,

המאמרים והכתבות שבהן אוזכרו נשים שהופיעו בשלושה עיתונים מרכזיים בתקופת המלחמה: הארץ, ידיעות אחרונות ומעריב. ניתוח זה אפשר לזהות חמש אסטרטגיות הדרה שיחיות שהופעלו במהלך המלחמה, בין השאר, הקטנה, טריוויאליזציה ודמוניזציה. תרומתה של ההרצאה לכינוס העוסק ביחסי זהות ושפה היא באופן שבו היא מזהה ייצוגים לשוניים של קהילת שיח מובחנת ומנתחת אותם: העיתונות המסקרת נשים ותרומתה להבניה ולעיצוב של קהילה אחרת: קהילת הנשים. אחת המסקנות של ההרצאה היא כי בתוקף המבנה החברתי שקדם לימי הקרבות, הפכה מלחמת יום הכיפורים למנגנון ששעתק את חלוקת התפקידים המגדרית המסורתית ואף ביססו את מי הוא ביסס – למה לשום זכר? מחדש וביתר שאת, (הרצוג, 2000). בחינת הלשון העיתונאית שסיקרה נשים בתקופת המלחמה, לימדה כי מנגנוני ההדרה הלשוניים שמרביתם היו קיימים גם קודם למלחמה, גויסו והורחבו כדי לשמר את חלוקת התפקידים האמורה.

הרצוג, ח' (2000). ידע, כוח ופוליטיקה פמיניסטית. בתוך: ח' הרצוג (עורכת). **חברה במראה**. תל-אביב, רמות, אוניברסיטת תל-אביב, עמ' 269-293.

מוציניק, מ' (2002). **לשון, חברה ותרבות**. תל אביב, האוניברסיטה הפתוחה.

Bar-Yosef, R. & Padan-Eisenstrak, D. (1977). Role system under stress: Sex roles in war. *Social Problems* 20, pp. 135-145.

Tuchman, G. (1978). Introduction. In: *Hearth and Home: Images of Women in the Mass Media*, G. Tuchman; A. Kaplan Daniels & J. Benet (eds.). New York: Oxford University Press.

לימוד עברית כמשפיע על תפיסת הזהות בקרב עולים דוברי רוסית בישראל

רינת גולן

נושא ההרצאה הוא הקשר שבין לימוד עברית לבין תפיסת הזהות בקרב עולים חדשים שהגיעו מברית המועצות לשעבר מאמצע שנות התשעים ועד אמצע העשור הראשון של המאה הנוכחית. ההרצאה מתבססת על מחקר שבדק שתי קבוצות עולים, האחת שלמדה עברית באופן פורמלי באולפן והאחרת שלא למדה בו. המטרה הייתה לגלות אם לימוד השפה ישפיע על תפיסת הזהות של העולים כרוסים, כיהודים או כישראלים. מתברר שאכן הייתה השפעה כזאת. עולים שלמדו עברית באולפן דיווחו על תחושת שייכות גבוהה יותר למדינה והגדירו את זהותם כישראלים יותר מכרוסים או מכיהודים. לעומת זאת, עולים שלא למדו באולפן הגדירו את עצמם כרוסים יותר מכיהודים או מכישראלים.

ההבדל בין שתי קבוצות המחקר מבחינת הזהות אינו מתמקד בהגדרת הזהות היהודית, שהייתה ונותרה חלשה יחסית בשתי קבוצות המחקר, אלא דווקא בהגדרת הזהות הישראלית. הנטייה בקרב הלומדים באולפן הייתה לכיוון הגדרת זהותם כישראלים, ואילו אלה שלא למדו באולפן נטו לחוש עצמם יותר כרוסים. הדבר עולה בקנה אחד עם מחקרים אחרים בנושא (Ellis, 1995; Kelly et al., 1993; Giles & Byrne, 1982), הרואים קשר הדוק בין ידיעת השפה לבין תחושת ההשתייכות למדינה.

נראה כי האולפן משפיע לטובה על טיב הקליטה החברתית-תרבותית בתחומים מסוימים, כפי שאכן נמצא במחקרים קודמים (בן-רפאל, אולשטיין וגייסט, 1994; הורוביץ ולשם, 1998) וכן על עמדות הלומדים בו, נכונותם לשילוב בחברה הישראלית ושביעות רצונם מתהליך העלייה ומיחס החברה הישראלית אליהם. גורם השפה, היקף השימוש בה ואופן רכישתה, נמצא משמעותי והיה זרז בנוגע להרגשתם של העולים שלמדו באולפן לגבי דרך קליטתם בארץ.

בן-רפאל, א'; אולשטיין, ע' וגייסט, ע' (1994). **היבטים של זהות ושפה בקליטת עולי חבר המדינות העצמאיות**. המכון לחקר הטיפוח בחינוך, האוניברסיטה העברית בירושלים.

Ellis, R. (1995). Social factors and second language acquisition. *The Study of Second Language Acquisition*. Oxford: Oxford University Press, pp. 197-206.

Giles, H. & Byrne, J.L. (1982). An intergroup approach to second language acquisition. *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 3, pp. 17-40.

Kelly, C.; Sachdev, I.; Kottsieper, P. & Ingram, M. (1993). The role of social identity in second language proficiency and use: Testing the intergroup model. *Journal of Language and Social Psychology* 12(4), pp. 288-301.

השפעתם של המקורות על מערכת הדקדוק של העברית המדוברת – דתיים לעומת חילוניים

עינת גונן

העברית החדשה משמשת כור היתוך לרובדי הלשון השונים: לשון המקרא, לשון חז"ל, לשון ימי-הביניים וכמובן מילים, מבני לשון וצורות שנוצרו בעברית החדשה (סיוון, 1976; רוזן, תשט"ז). מקובל לומר שכללי המורפולוגיה של לשון המקרא הם המסד שעל יסודו התגבשו כללי הדקדוק של העברית החדשה (בן חיים, תשי"ג), ואולם דקדוק העברית החדשה מוסיף ומתפתח בהשפעת המסור לנו ממקורות עבריים אחרים, בהשפעת שפות זרות וכהתפתחות פנימית עצמאית. השאלה הנשאלת במחקר זה (המבוסס על עבודת הדוקטור "נטיית שם העצם בעברית המדוברת: תהליכי חיטוף", תשס"ו; ר' גם גונן, תשס"ט). היא אם להופעת צורה דקדוקית בטקסטים קנוניים יש השפעה על התגבשות נטייתה ועל דקדוקה של העברית החדשה. הסוגיה תיבחן בשני היבטים: בחלק הראשון של ההרצאה נבדק את היחס שבין מוצאו של השם הנוהג בעברית החדשה לבין דרך ביטוי: האם דין אחד לשמות מקראיים ולשמות שנתחדשו בעת החדשה? בחלק השני של ההרצאה נדון בהשפעת הרקע הביוגרפי של הדובר על לשונו.

לצורך בחינה זו נבדקו שתי קבוצות אוכלוסים בקריאת טקסטים שחוברו לצורך המחקר, ושגובשו לכלל שני שאלונים ארוכים ומקיפים (גונן, תשס"ט). כל שאלון נקרא מפי ארבעים דוברים שונים (סה"כ שמונים דוברים). הצורות בשאלונים מוינו על פי הרובד הלשוני שאליו משויך השם. כמו כן בשאלון השני לוקטו מן התפילה צירופים שחלו בהם שינויי תנועה שאפשר לייחסם ל"חוק החיטוף" (כגון 'מטר ארצכם', 'מלומדי מלחמה'), ושהוטל ספק בשאלת נטייתם בעברית הישראלית. הצירופים הללו שובצו בטקסט הנקרא פעמיים: בתוך טקסט רציף נטול הקשר דתי, וכציטוט מן התפילה.

מניתוח הנתונים עולות בבירור שתי חטיבות: החטיבה האחת היא העברית המקראית, ואילו החטיבה השנייה מכנסת את רובדי העברית המאוחרים לה (לשון חז"ל, עברית ימי הביניים והעברית החדשה). בשמות מלשון המקרא ניכרות שתי מגמות ברורות: שיעור גבוה יחסית של צורות שאמורות לנטות בחיטוף – ושיעור גבוה של צורות הנוטות באמת בחיטוף כדין. ברבדים המאוחרים הנתונים שונים: שיעור הצורות הנורמטיביות הנוטות בשינוי התנועה כמצופה נמוך מאוד, והוא 21%-28% מכלל הצורות שצפויים בהן שינויי תנועה.

ומה באשר לדוברים? מניתוח ביצועי הקריאה של הנחקרים עולה שגם דוברים האמונים על התפילה מדייקים בקריאתם בתפילה בשיעור לא גדול (50%), אולם הדיוק הלשוני המובע בקריאתם עולה על הדיוק הלשוני בקריאת התפילות מפי הדוברים החילוניים (35%). בטקסט הרגיל נרשם פער של 7% בקריאה נורמטיבית של צורות המופיעות בתפילה, לטובת המתפללים הדתיים. אולם במכלול הצורות שנבדקו בסקר השני (ולא רק צורות מן התפילה) מתמעט הפער בין שתי קבוצות והוא עומד על שלושה אחוזים בלבד.

האם אפשר להסיק מכאן שבאופן כללי נוטים אנשים בעלי רקע מסורתי לדייק בתפילתם יותר ממי שאינם מתפללים? לא בהכרח! על פי נתוני הסקר הראשון בלבד (שבו לא נבחרו במכוון צורות מיוחדות מתוך התפילה) השיגו שתי הקבוצות תוצאות זהות לחלוטין. בהתחשב בהבדלים נוספים בין הקבוצות, נראה שמדובר אפוא בהבדלים זניחים.

בן-חיים, ז' (תשמ"ה). האחדות ההיסטורית של הלשון העברית וחלוקתה לתקופות – הכיכד? בתוך: מ' בר-אשר (עורך), **מחקרים בלשון א** ירושלים: האוניברסיטה העברית ירושלים. עמ' 3-25.

גונן, ע' (תשס"ט). שינויי תנועות בעברית המדוברת בהשראת חוק החיטוף: מחקר שדה. **לשונו** ע"א, חוברת א-ב, עמ' 167-179.

סיון, ר' (תשל"ו) **על אובני לשון ימינו: סקרים ומחקרים**, ירושלים: א' רובינשטיין.
רוזן, ח"ב (תשט"ז). **העברית שלנו: דמותה באור שיטות הבלשנות**. תל אביב: עם עובד.

היציאה לגלות במדינתנו הריבונית:

הבנייה ביוגרפית בעזרת אירועים היסטוריים ערב ההתנתקות

נגה גלעד

ראיון סיפור-חיים הוא כלי שגור לשחזור של העצמי (Gergen & Gergen, 1983; Labov, 2003). האסכולות חלוקות ביניהן לגבי המידה שבה סיפורים משקפים את היסטוריית-החיים "שם בחוץ", את סיפור-החיים "מבפנים" או שהזהות נבנית מדיאלקטיקה בין השניים (Rosenthal, 1993). בדרך כלל המספרים מספרים על עצמם ועל שחו בחייהם, ועולה השאלה באיזו מידה סיפוריהם מייצגים זהויות קולקטיביות (בילו, 1986). אבל נדמה כי שאלות אלו מתהפכות במקרים לא שגרתיים, שבהם משולבים סיפורים על אירועים בעתיד שצריכים לקרות (או לא), ואירועים היסטוריים כלליים. באיזו מידה נרטיבים כאלו מייצגים נאמנה את זהות המספרים?

המוטיב האחרון למשל נותח במקרה של מתנחלי חברון, המציגים את עצמם על רקע הנרטיבים היהודיים והציוניים הקלסיים (פייגה, 1996). שם הוצע לראות בכך מנגנון של קהילת השיח, המאפשר לדובריה להתמודד על ההגמוניה החברתית. פרקטיקה זו מקטינה לכאורה את שוליותם החברתית וממקמת אותם במרכז לאום מדומיין. עם זאת, אטען כי יש מקום לניתוח הרמנויטי משלים של מנגנונים כאלו. טענה זו תעדן את הניתוח ותחדד את גבולות ההכללה של המסר. בהרצאה ישוחזר השיח הפוליטי-אמוני של מספר מתנחלות מחבל עזה ערב תכנית ההתנתקות, על רקע תחושת נבגדות חזקה המקשה על השמעת קול גלויה בסיפורי חייהן. העידון כאן כפול: הן מבחינת הסיטואציה הנחקרת הן מבחינת העיבוד הטקסטואלי. לכאורה, הסיטואציה מהווה מקרה פרטי וחד-פעמי במאבק הרחב של המתנחלים על הגמוניה חברתית. למעשה, ייחודה בשקפה אירוע מכונן אם כי שלילי, מבחינתן. הוא דורש הכרעה מעמדת חולשה בין שתי מסגרות נרטיביות מרכזיות הנקלעות לסתירה פנימית; בין נאמנות להחלטות המדינה לבין נאמנות לחזון המשיחי.

ניתוח סגנוני דקדקני מאתר את אופן יישוב שתי הגרסאות. האמצעים הסגנוניים מסייעים למספרות לפרוס את השקפת עולמן השנויה במחלוקת ולעצב אותה. סיפוריהן על שלא קרה, על שצריך להתרחש ושילוב ההיסטוריה הכללית בסיפור החיים האישי, מציעים את המסגור הזה: ההתנתקות כ"יציאה לגלות במדינתנו הריבונית". בכך משולב העבר ההיסטורי המיתי עם ההווה הפוליטי; ביקורת נוקבת עם קבלה מלאה, ובקצרה: מקומו האמביוולנטי של היחיד בחברתו מיוצג במלוא עצמתו.

בילו, יי (1986). היסטוריית חיים כטקסט. **מגמות** כ"ט, 371-349.
פייגה, מ' (1996). ההתנחלות היהודית בחברון בפרספקטיבה של זיכרון קולקטיבי בין מרכז לפריפריה. **יהדות זמננו** 10, עמ' 111-73.

Gergen, K.J. & Gergen, M.M. (1983). Narratives of the self. In: T.R. Sarbin & K.B. Scheibe (eds.). *Studies in Social Identity* New York: Praeger, pp. 254-273.

Labov, W. (2003). Uncovering the event structure of narrative. In: D. Tannen & E. Alatis (eds.). *Linguistics, Language and the Real World: Discourse and Beyond*. Washington, D. C.: Georgetown University Press, pp. 63-83.

Rosenthal, G. (1993). Reconstruction of life-stories: Principles of selection in generating stories. *The Narrative Study of Lives* 3, pp. 59-91.

משחק (דמות) עמוק: סוגיות של פרשנות והזדהות במשחקי פאנודום ברשת

לאורה הדס

הנושא של "פאנודום", הקהילה הפרשנית והחברתית הנוצרת סביב טקסטים בידוריים שונים, זוכה מאז שנות ה-90 לתשומת לב מחקרים (מחקרית? של מחקרים) הולכת וגוברת, אשר תפסה תאוצה מיוחדת בחקר האינטרנט כמדיום של תרבות משתתפת. במרחב הפתוח, הכוללני והמולטי-מודאלי של הרשת, חוקרי תקשורת, יצרניה וקהליה כאחד מגלים צורות חדשות של התייחסות לטקסט, הבעה עצמית באמצעותו ועיצוב העצמי דרכו.

מחקר זה פותח צוהר אל תוך התחום של הפאנודום והאינטרנט שעד כה לא זכה לתשומת לב אקדמית, המשלב סוגיות של פרשנות, הזדהות, קהילה והבניית היעצמי: התחום של "משחקי פאנודום" ברשת, משחקי תפקידים שבהם מגלמים השחקנים דמויות קיימות מתוך טקסטים פופולריים, סרטים, ספרים, סדרות טלוויזיה וכו'. תאוריות של משחקי תפקידים (Mason, 2004; Waskul & Lusk, 2004) מתארות את הדואליות הטמונה במשחק בין "טבילה" – היכרות והזדהות מעמיקה עם הדמות מבפנים, לבין "תאטרליות" – שיתוף הפעולה בין השחקנים כדי ליצור עולם ונרטיב קוהרנטי. סוג כזה של משחק מעמיד מול המשתתפים בו מגוון חדש של אתגרים ואפשרויות. עליהם לתמרן בין התפיסה שלהם את דמותם לבין תפיסות פופולריות של אותה הדמות בקרב קהילת החובבים לבין חוקי המשחק, עלילתו ומערכות היחסים בין הדמויות השונות בו.

ההרצאה תתאר מחקר פיילוט (חלוץ) שבדק את ייצוגה של דמות ספציפית בשלושה משחקים שונים באתר הבלוגים livejournal, המבוססים על סדרת הספרים הפופולרית "הארי פוטר". ניתוח נרטיבי של שלושה אתרי ייצוג – תיאור הדמות שמספק השחקן, הבלוג הבדיוני הנכתב בשם הדמות והאינטראקציות שלה עם דמויות אחרות הלוברת צורה של מעין סיפור בהמשכים – מגלה כי אותה דמות באותו סוג משחק ובאותו אתר יכולה להיות שונה מאוד ממשחק למשחק. נמצא כי ההשפעה המכרעת על הדרך שבה בוחרים השחקנים לעצב ולהציג את הדמות ולהתייחס אליה היא לא של חוקי המשחק או התפיסות הרווחות בקרב הפאנודום של הספרים, אלא דווקא זאת של קהילת השחקנים ושל אווירת המשחק. ממצאים אלו רומזים כי יש הבדל מהותי בין אקט (פעולת) הפרשנות של דמויות הרווח בקרב חובבים לאקט (פעולת) של משחק בדמויות בקרב שחקני פאנודום.

Waskul, D. & Lust, M. (2004). Role-playing and playing roles: The person, player, and persona in fantasy role-playing. *Symbolic Interaction* 27(3), pp. 333-356.

Mason, P. (2004). In search of the self: A survey of the first 25 years of Anglo-American role-playing game theory. In: *Beyond Role and Play, Collected papers for Solmukohta*. <http://www.ropecon.fi/brap/ch1.pdf>.

Simpson, B. (2005). Identity manipulation in cyberspace as a leisure option: Play and the exploration of self. *Information & Communications Technology Law* 14(2), pp. 115-131.

Leary, M.R. & Kowalski, R.M. (1990). Impression management: A literature review and two-component model. *Psychological Bulletin* 107(1), pp. 34-47.

האם העולים מברית המועצות לשעבר בנו גטו?

תמר הורוביץ

המילה **גטו** אומרת הסתגרות בתוך מרחב, תוך שמירה על תרבות, זהות, חברה ואורחות חיים. בביטוי אורחות-חיים בדרך כלל הכוונה להסתגרות הנכפית על ידי החברה הסובבת. הביטוי גטו רוסי למרות השימוש הנפוץ בו אינו מדויק. התופעה מורכבת הרבה יותר.

נוצרה בישראל קהילת עולים שונה מקהילות אחרות, שגם תהליך קליטתם שונה מזה של קהילות אחרות. קיימים חמישה תסריטים לקליטתם של יוצאי ברית המועצות בארץ, ואף אחד מן התסריטים איננו עונה על המושג **גטו**.

תסריט ראשון הוא תסריט הטמעה: העולים נטמעים בחברה הישראלית, מאמצים נורמות וערכים ישראליים, ילדיהם אינם מדברים רוסית, זהותם יהודית וישראלית. תסריט שני הוא תסריט ההפרדה והגטו: העולים בנו מערכות חינוך משלהם, עמותות תרבות, מפלגות פוליטיות וכלכלה משלהם, ומעל לכול משוחחים ביניהם בשפה הרוסית.

תסריט שלישי הוא התסריט הטרנסנציונלי: העולים חיים ביותר מזהות אחת ובנוחיות ביותר מקהילה אחת בארץ ובחוץ לארץ. התסריט הרביעי הוא ההיברידי: נוצרת תרבות וחברה ישראלית חדשה בין המרחב הישראלי, היהודי והרוסי. מתפרסמים ספרים ברוסית על החוויה הישראלית, נוצרים סרטים רוסים ישראלים, נוצר הווי במסיבות וטקסים שאיננו רוסי ואיננו ישראלי. תסריט חמישי הוא היווצרותה של תרבות רוסית שולית, תרבות נוער של סמים ושתייה. בתקופות השונות תסריטים שונים מתקיימים. אנסה להוכיח ששני תסריטים דומיננטיים קיימים, היטמעות והיברידיזציה, וכל זה במסגרת שמירה על הלשון הרוסית בצד העברית.

הורוביץ, ת'; שמאי ש' ואילטוב, ז' (2003). **הטמעה דיאלוג והעצמה: ותיקים ועולים בקצרים**. הוצאת רמות.

Horowitz, T.; Abu Saad, K. & Abu Saad, I. (2008). *Weaving Tradition and Modernity*. Negev Center for Regional Development. Ben-Gurion University.

Horowitz, T.; Kotic, B. & Hoffman, S. (2003). *From Pacesetters to Dropouts: Post Soviet Youth in Comparative Perspective*. University Press of America.

תרגום ותעביר במערכת המשפט העות'מאנית, המנדטורית והישראלית

רחל ויסברוד

לפי גישות מסוימות (כגון Even-Zohar, 1990), תרגום הוא תופעה אחת בסדרת תופעות קרובות שהוצע לקרוא להן תעביר. נוסף על התרגום, תעביר כולל ייצור מחדש של טקסטים או חלקי טקסטים בתוך אותה שפה, העברה משפה סמיוטית אחת לאחרת ותעביר של דגמים או חלקי פרטואר. תעביר של דגמים, פירושו שתרבות היעד נוטלת דגמים לייצור מוצרי תרבות (לאו דווקא טקסטים) מתרבות המקור ומבססת עליהם את הייצור המקומי שלה. תרגום ותעביר של דגמים קשורים זה לזה בשני אופנים: ראשית, הם מתנהלים על-פי אותו מנגנון ושנית, תרגום בין-לשוני הוא אמצעי למימוש תעביר של דגמים. הרצאתי תעסוק בתרגום ובתעביר של דגמים בהקשר משפטי. בהתבססי על מחקרים בתחום ההיסטוריה של המשפט בישראל (Friedmann, 1975 ועוד) אדון בשלוש תקופות: העות'מאנית-המאוחרת, המנדטורית והישראלית.

בשתי התקופות הראשונות יובא לארץ-ישראל חוק זר על כל הכרוך בכך (כגון, ההייררכיה של בתי-המשפט ואופן התנהלותם). החוק נאכף, למעשה, על האוכלוסייה המקומית, שהעדיפה לשאול דגמים ממקורות אחרים בתחומים שבהם היה לה החופש לעשות זאת. מימוש התעביר הצריך הן תרגום בכתב הן מתורגמנות בבית-המשפט בגלל ריבוי הלשוניות הזרות והמקומיות.

בתקופה העות'מאנית היו השופטים תורכים, וככל הנראה קראו את החוק בתורכית, אך המתדיינים ובאי כוחם היו דוברי ערבית, עברית ושפות העולים. עם בוא הבריטים עזבו השופטים התורכים את הארץ, אך תרגום ומתורגמות היו נחוצים עדיין ולו משום שההסתמכות על החוק העות'מאני, הכתוב תורכית, נמשכה באופן חלקי, ומכיוון שבבית-המשפט נכחו דוברי אנגלית, ערבית, עברית ושפות העולים.

כשקמה מדינת ישראל ב-1948, היא לא ביטלה מיד את מערכת המשפט הקודמת אלא החליפה אותה בהדרגה. תוך כדי כך חלחלו למערכת דגמים אירופיים ואמריקניים. עד היום מערכת המשפט הישראלית היא היברידית (במונחיו של Bhabha, 1990), או בעלת רפרטואר היברידי. ריבוי הלשוניות והזיקות הבין-תרבותיות עדיין מחייב תרגום, אך כיום התרגום מאפשר לקיים את עצמאותה של מערכת המשפט הישראלית ואת בכורתה של העברית: הנוסח העברי של החוק הוא המחייב גם אם יש לו מקור זר. כמו כן, מתורגמות בבית המשפט נחוצה דווקא לחברי קבוצות שהעברית אינה שפתן.

Bhabha, H.K. (1990). The third space. In: J. Rutherford (ed.), *Identity: Community, Culture, Difference*. London: Lawrence & Wishart, pp. 207-221.

Even-Zohar, I. (1990). Translation and transfer. In: *Polysystem Studies (Poetics Today 11:1)*, pp. 73-78).

Friedmann, D. (1975). Independent development of Israeli law. *Israel Law Review* 10(4), pp. 536-568.

התרגום וההתאמה תרבותית של תת-מבחן "הפכי מילים"

מתוך סוללת הדטרויט 4: תהליכים ודילמות

הדסה ויצמן-בנט, דינה לויאן, רחל הלר ואסתר בקון

תהליך התרגום וההתאמה התרבותית של מבחנים לשוניים הוא תהליך חיוני, אך מורכב, ארוך ויקר. בהרצאה יתוארו האתגרים בתהליך יצירת גרסה עברית-ישראלית לתת-מבחן "הפכי מילים" מתוך סוללת הדטרויט (Hammill, 1998). ההרצאה תתייחס לדילמות של מדען שהוא גם איש-מקצוע (מאבחן) – הצורך לעמוד בקריטריונים פסיכומטריים מחד גיסא, והצורך לתת מענה לצרכים העולים בשדה, מאידך גיסא.

מבחן הדטרויט הוא מבחן כישורי למידה באנגלית הנמצא בשימוש נרחב בארצות הברית ומיועד לאבחון תלמידים בגיל 6 עד 18. בסוללה זו תת-מבחנים מילוליים ובלתי מילוליים והיא בעלת יכולת ניבוי גבוהה לתפקוד תלמידים בכיתה. היא בודקת כישורים של עיבוד מידע ומנחה את המאבחן להעמקה נוספת; מתהליך זה גם נגזרות המלצות להתאמת ההוראה.

שימוש בתרגום בלתי פורמלי של מבחן הדטרויט בישראל החל לפני למעלה מעשור. במהלך שנות השימוש במבחן נצפתה התאמה קלינית ובלתי פורמלית גבוהה בין התפקוד בסוללה זו ובין התפקוד במבחנים אחרים, כמו גם בין התפקוד במבחן ובין ההישגים הלימודיים של המאובחנים. עם זאת, במהלך השנים עלה צורך בבדיקת התרגום ומאפייניו הפסיכומטריים מסיבות שונות שיפורטו בהרצאה.

בהרצאה יתוארו האתגרים בתרגומו של תת-המבחן "הפכי מילים", שמטרתו להציג תמונה ראשונית לגבי אוצר מילים והיכולת לבצע מניפולציות מנטליות (כדוגמת איתור הפכים).

ניתוח הפריטים של הגרסה המתורגמת הראשונה בתת-מבחן "הפכי מילים" הצביע על הצורך בתרגום פורמלי ומחודש המתייחס למאפיינים הייחודיים של השפה העברית: המורפולוגיה, הרבדים ההיסטוריים השונים המשוקעים בשפה, הקונוטציה התרבותית של מילים שונות ודרגת השכיחות של המילים במשלבים לשוניים שונים. כמו כן, נעשה ניסיון להתאים את תת-המבחן מבחינה תרבותית למגזרים השונים של התלמידים היהודים בישראל: החינוך הממלכתי, הממלכתי-דתי והעצמאי.

בהרצאה יובאו ממצאים מניתוח הפריטים מן הגרסה הראשונה (של תרגום בלתי פורמלי). כמו כן, יוצגו ממצאי מבחן קדם-החלוץ, שהועבר בכתב לכאלף תלמידים לצורכי תיקוף. יידונו השיקולים המנחים בבחירת הפריטים ובדירוגם. מן הממצאים שיוצגו יהיה אפשר לראות באופן מוחשי את הצורך בתרגום פורמלי ובהתאמה תרבותית של מבחנים מסוג זה.

Hambleton, R.K. (2005). Issues, designs, and technical guidelines for adapting tests in multiple languages and cultures. In *Adapting Educational and Psychological Tests for Cross-Cultural Assessment*. New Jersey & London: Lawrence Erlbaum, pp. 3-38.

Hammill, D.D. (1998). *Detroit Tests of Learning Aptitude*, 4th edition. Austin, Texas: Pro-ed.

Oakland, T., Mpofu, E., Gregoire, J. & Faulkner, M.. (2007). An exploration of learning disabilities in four countries: Implications for test development and use in developing countries. *International Journal of Testing* 7(1), pp. 53-70.

אוריינות פוליטית: ספרי ילדים ונוער על הקונפליקט הישראלי-פלסטיני

תמר ורטה-זהבי

ילדות וילדים הגדלים באזורנו נולדים לתוך קונפליקט לאומי/דתי הפוגע באיכות חייהם ולעתים אף בחייהם. אף שהסכסוך בין הערבים ליהודים מלווה את הילד מהיוולדו ועד לבחרותו, ממעטים המבוגרים לתווך לו מציאות מורכבת זו ולפענחה עמו. המבוגרים (לרוב, כמובן) טורחים לטפח בעבור הילדה והילד את דמותו של ה"אחר" כאויב מאיים ונמנעים מלהפוך את ה"אחר" לילד בשר ודם שקל לחבב, לחמול ואפילו להזדהות אתו.

בספריי אני מנסה לשנות גישה זו באמצעים שונים שאציג בהרצאתי. ספריי הראשונים לילדי הגיל הרך נכתבו בשיתוף עם עבד אלסלאם יונס. מעבר לתוכנם הספרותי של ספרינו אנו רואים חשיבות בהיותם דו-לשוניים. ספרינו כתובים בערבית ובעברית; כך כבר ממבט ראשון נחשף הילד לדף לבן המכיל את שפת האויב ואת שפת אמו בכפיפה אחת. שתי השפות חולקות בצורה שוויונית מרחב אחד, ודף הנייר מכיל את שתיהן ברצון. בעמוד האחרון בכל ספר מוצגים תצלומינו – המחברת והמחבר – במשותף; כך שיתוף הפעולה הפורה בין ערבי ליהודייה מודגש ומומחש.

בספרנו הראשון ערכנו היכרות בין הקורא לרים, ילדה מקסימה, חובבת חיות הגרה בכפר הערבי עין-חוד (כפר שבזמן כתיבתו של הספר היה סמל לעשרות הכפרים "הלא-מוכרים" הפזורים בצפון הארץ ובדרומה). בספרנו השני ההיכרות הייתה עם יוסף, ילד פלסטיני חלמן ומוכשר המתגורר

במחנה פליטים דהיישה. מאחר שספרינו מבוססים על צילומים – עמוד צילום ומולו עמוד טקסט דו-לשוני – תחושת המציאות חזקה בהם. לילדים ולילדות נדמה שהסיפור (הפיקטיבי) אמתי והם אכן הכירו ילד ערבי או ילדה ערבייה, והם דווקא נחמדים ומעוררי אמפטיה; רחוקים מאוד מדמותו של אויב מאיים.

ספרינו מעוררים את הילדה והילד לשאול שאלות ולנסות להבין מדוע המציאות היא כפי שהיא: מהו מחנה פליטים? מהו מחסום? לשם מה הוא קיים? מדוע אני, הילד משכונת בית הכרם בירושלים, אינו יכול לבקר אצל יוסף על אף שנסיעה קצרה מפרידה בין בתינו? עבד אלסלאם יונס ואני עוברים בגני הילדים ובכיתות הנמוכות בבתי ספר יהודים וערבים ומשוחחים עם הילדים באמצעות ספרינו על האקטואליה הקשה.

את הרומנים לבני הנעורים אני כותבת בלא עבד אלסלאם, אך עצותיו מלוות את כתיבתי. ברומנים אלו אני נכנסת ב'רגל גסה' אל המציאות באזורנו. הגיבורים הצעירים בספריי מוטחים לקונפליקט בין העמים באכזריות. אלה בת הארבע-עשרה וחצי נפגעת בפיגוע ומאבדת את חברתה הטובה. שפיק בן השמונה-עשרה ואחותו הצעירה אבתיסאם עוברים בדיקות ביטחוניות טראומטיות. בגלל החוויה הספרותית שאני רוקמת, מוצא עצמו הקורא דואג לדמויות היהודיות והערביות וחומל עליהן. בשיחותיי הרבות עם בני-נוער אני מגלה שזו תחושה חדשה בעבורם, תחושה שבסיום קריאת הרומן מלווה גם בכעס כלפי הסופרת: "את עשית עלינו מניפולציות; הובלת אותנו לחבב ערבי שיכול להפוך למחבל כשיגדל." הם אומרים לי דברים אלו בגילוי לב, ואני מרגיעה: "אל תדאגו, דפי הספר הם מרחב-מוגן. כשאתם מבלים בין דפי הספר, אתם יכולים להרגיש רגשות ולחשוב מחשבות שהיום-יום אינו מאפשר לכם, ואז אתם סוגרים את הספר וממשיכים לחיות..."

דר, י' (2007). **ברוח הזמן: החזרת ספרות הילדים להקשרה ההיסטורי-תרבותי**. מכון מופ"ת.
כהן, א' (1985). **פנים מכוערות במראה: השתקפות הערבי בספרות הילדים העברית**. רשפים.
משיח, ס' (2000). **ילדות ולאומיות: דיוקן ילדות מדומיינת בספרות העברית לילד**. צ'ריקובר.

מרכיבים פרוסודיים בביטויים שונים של עמדה אפיסטמית

אלעד חמו

לפרוסודיה תפקידים מגוונים בדיבור. היא תורמת ליצירת הקשר או להבהרת הפרשנות המתאימה לתוכן הלקסיקלי, כל זאת כשהיא חסרת כל משמעות משל עצמה (Gumperz, 1982). על פי גישות מסוימות לחקר הפרוסודיה, דוברים משתמשים בה בצורה סדירה לצורך ניהול אינטראקציה חברתית. אי לכך, דפוסים פרוסודיים שיטתיים בדיבור היום-יומי הם תופעה שניתנת להיחקר ואף ראויה לכך (Couper-Kuhlen & Selting, 1996). שלא כפרוסודיה, שאי אפשר להפרידה מהדיבור, עמדה אפיסטמית היא אסטרטגיית-שיח בעלת מטרה ספציפית: היא משמשת לציון מידת הביטחון של הדובר באמתות דבריו או דברי שותפו לשיח. נמצא שהביטוי של עמדה אפיסטמית מתנהל בצורה סדירה ומאורגנת, ברמה הלשונית, ברמת יחידת ההנגנה וברמת תור-הדיבור (Kärkkäinen, 2003).

המחקר שלי מגשר בין שני תחומים אלה ומציג את הפרוסודיה כאחד המרכיבים הבאים לידי שימוש בזמן שהדובר מביע עמדה אפיסטמית. מטרתי לבחון אם יש דפוסים פרוסודיים שיטתיים המופיעים בדבור כשהדובר מביע מידות שונות של ביטחון בדבריו ובדברי שותפו לשיח. הנתונים נלקחו מתוך מספר שיחות השייכות לקורפוס השיח העברי הדבור של אוניברסיטת חיפה (משלר, 2009). מדובר בשיחות יום-יומיות טבעיות שהתנהלו והוקלטו על ידי סטודנטים במהלך השנים. מתוך הקורפוס אותרו מבעים המביעים סוגים שונים של עמדה אפיסטמית: ביטחון מלא של הדובר בדבריו, ביטחון חלקי של הדובר בדבריו, ביטחון מלא של הדובר בדברי שותפו לשיח וחוסר ביטחון מלא של הדובר בדברי שותפו לשיח. המבעים הנבחרים הוזנו לתוך תוכנת PRAAT, והיא סיפקה ייצוגים גרפיים של הרכיבים האודיטוריים השונים שבחנתי: עצמת הדיבור, גובה הצליל, מתאר ההנגנה ומהירות הדיבור. למחקר זה שני ממצאים עיקריים: ראשית, ניתוח של הרכיבים האודיטוריים באמצעים טכנולוגיים (שלא כתפיסה אנושית) הראה שאכן יש שימוש במאפיינים פרוסודיים מסוימים כשהדובר מביע עמדה אפיסטמית. שנית, מאפיינים אלו מקושרים למידות הביטחון השונות שהדובר מביע באמצעות האיקוניות של הפרוסודיה. כלומר, אפשר לראות קשר ייצוגי בין הסוגים השונים של המבעים האפיסטמיים לבין המרכיבים הפרוסודיים המתלווים אליהם.

Couper-Kuhlen, E. & Selting, M. (eds.) (1996). *Towards an Interactional Perspective on Prosody and a Prosodic Perspective on Interaction*, pp. 11-56.

Gumperz, J. (1982). *Discourse Strategies*. Cambridge: Cambridge University Press.

Kärkkäinen, E. (2003). *Epistemic stance in English conversation: A Description of its Interactional Functions with a Focus on I Think*. Amsterdam: John Benjamins.

Maschler, Y. (2009). The Haifa corpus of spoken Israeli Hebrew. Retrieved February 22, 2009, Web site: http://hevra.haifa.ac.il/~restlein/corpus_website/media/list.shtml

מנגנוני חיול הזיכרון בעידן הפוסט-מודרני: על שפה, חברה ופזמוני יום הזיכרון

גל חרמוני, אודי לבל ובתיה צוריאל

ההרצאה תעמוד על הרטוריקה והשפה שבהן מגולם אתוס השכול הישראלי בשדה התרבותי של המוסיקה הפופולרית, מה שקרוי "שירי יום הזיכרון". פולחנים תרבותיים רבים מונפקים על מנת לעצב ולהבנות את הזיכרון הישראלי. אלה באים לידי ביטוי, בין השאר, במסגרת יום הזיכרון לחללי מערכות ישראל. יום זה משמש כ"מחוז זיכרון" המסמן את מרכזיותה של חוויית השירות הצבאי בחברה הישראלית ואת הקשר שבין הפרט, אדמת המולדת, החיילים המגנים עליה והחללים שנפלו למענה. ככזה, מופעלות בו ביתר שאת מסננות תרבותיות המכילות טקסטים אשר הולמים אתוסים אלו ומדירות את אלה שאינם הולמים את ההביטוס / השיח התרבותי-פוליטי הרצוי.

אחד משדות השיח הללו הוא זה של המוסיקה הפופולרית. אנו נעמוד על דמותו של "שיר הזיכרון" הישראלי באמצעות ניתוח סוציולוגי וטקסטואלי-רטורי של פזמונים ביום הזיכרון בתחנות רדיו ישראליות, כפי ששודרו בעשור החמישי לקיומה של המדינה. עשור זה, התופס

מקום בלבו של השיח הפוסט-מודרני והפוסט-ציוני, עשוי היה לאפשר לכאורה את כניסתם של קולות "אחרים", מרובים ומתחרים גם אל תרבות השכול דרך המוסיקה הפופולרית, אך אנו נראה כי אין הדבר כך כלל ועיקר. מבעד למראית "אזרחית" לכאורה אשר עוטים פזמונים מסוימים הגודשים את רשימות השידור השונות בעשור זה, נראה כי הם טומנים בחובם מנגנונים טקסטואליים ולינגוויסטיים אשר "מחילים" אותם ורותמים אותם בשלל טקטיקות אל הנרטיב ההגמוני של השכול הלאומי.

ההרצאה תחשוף את המאפיינים התרבותיים ההופכים פזמון לראוי לשידור במסגרת יום הזיכרון הישראלי. ניווכח כיצד הפרופיל המאוחר משרטט למעשה את "גבולות השיח" וחושף פן נוסף בהסדרה העצמית התרבותית של הזיכרון הישראלי, באופן שמאתגר את התפיסה הפוליפונית שעמה הוא אמור להיות מזוהה במצב הפוסט-מודרני.

הירשפלד, א' (2001). חיוכו של אליפלט. פנים – כתב עת לתרבות, חברה וחינוך 17 (גיליון

הסכסוך) <http://lib.cet.ac.il/pages/item.asp?item=8687>

שפי, ר' (1989). התפתחות הפואטיקה של הפזמונאות הישראלית בראשית שנות השבעים. בתוך:

ז' בן-פורת (עורכת). ליריקה ולהיט. תל-אביב: הקיבוץ המאוחד, עמ' 76-98.

Alverson, M. (1994). Talking in organizations: Managing identity and impression in an advertising agency. *Organization Studies* 15 (4), pp. 535-583.

Bourdieu, P. (1984). *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. Cambridge, Mass.

Regev, M. & Seroussi, E. (2004). *Popular Music and National Culture in Israel*. Berkeley & London: University of California Press.

מה בין מדיניות לשון וזכויות שפה? מיעוטים לשוניים בישראל כמקרה מבחן

דפנה יצחקי

מדיניות לשון (Language Policy) מתייחסת לפעולות הקשורות בהסדרת מעמדן של שפות ובשימוש בהן, לרוב ברמה חברתית-מדינתית. זכויות שפה (Language Rights) הן זכויות שמטרתן להגן על הפרט מפני מצבים שבהם שפה עשויה להוות מכשול בהתנהלותו בתחומים, כגון קבלת שירותים ממשלתיים, חינוך, תעסוקה וכדומה. בעשורים האחרונים הרעיון של זכויות שפה זוכה להתייחסות בקרב חוקרים העוסקים במדיניות לשון, והטענה הבסיסית היא כי מדיניות לשון 'נכונה' ו'צודקת' היא מדיניות המכוונת לקידום האינטרסים של מיעוטים לשוניים – דוברי שפת-אם שאיננה שפת-הרוב.

בחינה מעמיקה יותר של הרעיון מעלה שאלות רבות: האם מדובר על מדיניות שתגן על זכותו של אדם להשתמש בשפה המועדפת עליו רק בביתו ובתוך קהילתו או שמא גם בזירות ציבוריות רחבות יותר? האם מדובר על הזכות להתחנך בשפת-האם או דווקא על הזכות לתמיכה ברכישת מיומנות בשפת-הרוב? האם מדיניות צריכה לעסוק במתן נגישות ברמה הפונקציונלית (למידע, לשירותים וכדומה) או שעליה גם לשמר את שפתו של המיעוט כחותם זהותי-תרבותי (Réaume, 2003). מעל לכך ניצבת סוגיית הסלקטיביות המתייחסת לסוג המיעוט הלשוני כקריטריון בקביעת

מדיניות. יש הטוענים כי 'מיעוטים לשוניים' אינם קבוצה הומוגנית וכי יש ליצור תת-חלוקות, וההבחנה המרכזית היא בין קבוצות מהגרים לבין מיעוטים לאומיים/ילידיים. על-פי גישה זו, המהגרים זקוקים לסיוע בשלבי קליטתם בכל הנוגע לשפה, אך אין צידוק לשמר את שפתם בשלבים מאוחרים יותר, ואילו המיעוטים הלאומיים/ילידיים זכאים לעזרה בפועל לשימור שפתם ללא הגבלה של זמן (Kymlicka, 2001). מנגד, המצדדים ברעיון של זכויות שפה כזכויות אדם בסיסיות/אוניברסליות רואים חשיבות בהגנה על שפת אמו של אדם ללא קשר לגורמים סוציו-פוליטיים או אחרים (Skutnabb-Kangas, 2006).

בסימפוזיון המוצע נסה לבחון שאלות אלו בהתייחס לזירה הסוציו-לשונית הישראלית. שתי קבוצות המיעוטים הלשוניים המרכזיות בישראל – המיעוט הדובר ערבית ואוכלוסיית העולים מברית המועצות לשעבר – מייצגות 'אב-טיפוס' שונה של מיעוט לשוני: המיעוט הדובר ערבית הוא מיעוט לאומי-יליד, בעוד שהמיעוט השני הוא קבוצת מהגרים. בה בעת, קהילת יוצאי ברית המועצות בישראל שונה ממרבית קהילות המהגרים בהיותה בעלת המאפיינים הזהותיים של קהילת הרוב, דבר ההופך את הקטגוריזציה למורכבת יותר. נתייחס גם לקהילת דוברי שפת הסימנים הישראלית כמייצגת מיעוט לשוני דומה אך שונה, בהקשר לשאלת היותה של שפת הסימנים שפת-אם הראויה להגנה (Reagan, 2006). אנו נשאל כיצד אפשר להשתמש בעקרונות התאורטיים המוצעים בספרות ככלים המסייעים לקביעת מדיניות כלפי מיעוטים לשוניים בישראל, על מאפייניהם האוניברסליים מחד גיסא והייחודיים מאידך גיסא.

Kymlicka W. (2001). *Politics in the Vernacular*. New York: Oxford University Press.

Réaume D.G. (2003). Beyond personality: The territorial and personal principles of language policy reconsidered. In: W. Kymlicka & A. Patten (eds.), *Language Rights and Political Theory*. Oxford & New York: Oxford University Press.

Regan, T. (2006). Policy and sign languages. In: T. Ricento (ed). *An Introduction to Language Policy, Theory and Method*. Malden: Blackwell, pp. 329-345.

Skutnabb-Kangas, T. (2006). Language policy and linguistic human rights. In: T. Ricento (ed.). *An Introduction to Language Policy, Theory and Method*. Malden.: Blackwell.

חופי סיני כמחוז סכנה וכמפלט:

אזהרות המסע בשיח המשולב של עיתונאים ונופשים ישראלים

איילת כהן

ההרצאה מבוססת על כתבות ודיווחים תקשורתיים הנוגעים לאיומי טרור נגד תיירים ישראלים השוהים בחופי סיני. מדובר בכתבות שראו אור בעיתונות האלקטרונית והמודפסת בין השנים 2004-2008, לאחר סדרת פיגועי הטרור בחופי סיני (הפיגועים בהילטון טאבה וב"ראס א-שטן", באוקטובר 2004), ושמטרתן להרתיע תיירים ישראלים ולהניאם מלנפוש בחופים אלה. בהיקפו, במחזוריות אשר אפיינה אותן ובסגנון, כתבות אלה ליבו רגש ציבורי לא מבוטל ודיון העוסק בסוגיות אזרחיות באמצעות המסגרת התיירותית (Noy & Cohen, 2005).

הכתבות מתבססות ברובן על התראות שפרסם המטה ללוחמה בטרור, אולם הן אינו מוגבלות רק לפרסום ההתראה, אלא גם לדיווח ולהמלצה בנוגע לנופש בסיני. באמצעות ניתוח המשלב התייחסות לתוכן, למבנה השיח ולהיבטים מולטי-מודאליים של כתבות אלה, אטען שלמרות שאפשר, לכאורה, לכנותן "אנטי-תיירותיות" בשל נושאייהן הרחוקים מההקשרים הרגילים של אתרי תיירות, ואולי אפילו סותרים אותם, הן עושות, למעשה, שימוש במשאבים סימבוליים מובהקים של מערכת התיירות. בראש ובראשונה הן עושות כן באותנטיזציה של ייצוגים, במתח בין תשוקה ואימה, בין מוכר ובין זר ובדימויים חזותיים ממורחבים. ההרצאה תתמקד בשיח המשולב שבו חוברים הנוסח הרשמי של אזהרת המסע, נוסח הדיווח העיתונאי (כהן, 2008) ותגובות הנופשים הישראלים ליצירתו של טקסט רווי מתחים ועימותים פנימיים, המשקף את ראיית חופי סיני כמחוז-ביניים נחשק, שהתשוקה לשמרו מובילה לפתרונות יצירתיים למתח המתקיים בין ראייתו כמחוז של אסון ואחרות (Stein, 2002) לבין ההיאחזות בו כמחוז של חלום ובריחה.

כהן, איילת (2008). סיפורים ממחנות פליטים: עדות והרפתקה בסיפור המסע של העיתונאי.

מסגרות מדיה 2.

Noy, C. & Cohen, E. (eds.). (2005). *Israeli Backpackers and Their Society: A View from Afar*. Albany: State University of New York Press.

Stein, R.L. (2002). "First contact" and other Israeli fictions: Tourism, globalization, and the Middle East peace process. *Public Culture*, 14(3), pp. 515-543.

צנזורה, פיקוח ומכבסות מילים בעיתונות החרדית

יחיאל לימור ורבקה נריה בן-שחר

העיתונות החרדית היא אידאית מעצם טיבה ומהותה. לכן הפונקציה המרכזית שלה היא סוציאליזציה לערכי החברה ומכאן גם ההקפדה היתרה על התכנים השונים המתפרסמים בה. במרבית העיתונים החרדיים פועלות "ועדות רוחניות" (שחלקן מכונות בשם "ועדות הביקורת"), אלא שמונח זה אינו אלא יופימיזם למערכות של פיקוח ושל צנזורה. תפקידן המרכזי הוא לבדוק ולבקר את תוכני העיתון – המערכתיים והפרסומיים – ולצנזר נושאים, ביטויים, אמירות ותמונות "פסולים". בוועדות חברים גברים בלבד (לוי, 1989; מיכלסון, 1990; קפלן, 2001; Baumel, 2006). את פעילות הצנזורה בעיתונות החרדית אפשר למקם על קו רצף – מפסילת נושאים האסורים לחלוטין לטיפול ולסיקור, ועד ל"עידון" של מונחים הנחשבים בעייתיים – כדלקמן:

1. נושאים שאסור לכתוב עליהם והם בבחינת טבו. רשימה זו כוללת נושאים כגון: פלילים, סמים, מין, ספורט, תרבות מערבית (סרטים, הופעות, הצגות), אלימות מסוגים שונים, התאבדויות ורכילויות אישיות. על נושאים אלו מצטטים את האמרה המוזכרת בגמרא "הרחק מן הכיעור והדומה לו" (מסכת חולין, דף נד, ע"ב).

2. מילים ומושגים האסורים בשימוש. בדרך כלל, יש קשר בין "הרשימה השחורה" של המילים והמושגים האסורים בשימוש לבין הנושאים שהם "טבו", כגון: אונס, הורמונים, שוד ובגידות. לכן, כדוגמה, לא רק שמעשי אונס לא יסוקרו, אלא שהמילה עצמה לא תופיע בכל קונטקסט אחר.

3. נושאים שמותר לכתוב עליהם, אך בהגבלות מסוימות. אין מניעה, כדוגמה, לכתוב על מדינת ישראל, מוסדות שונים או הציונות, אך הדבר נעשה תוך "ניקוי", או צנזור, של מושגים ומילים שיש להם משמעות דתית או הלכתית כגון: "הכנסת" ולא "משכן הכנסת" (המונח "המשכן" משמש לזיהום המקום שבו הקריבו קרבנות) "נשיא המדינה" (נשיא בתורה היה ראש השבט), "פסיקת בית המשפט" (רק רב יכול לפסוק, בית המשפט יכול להחליט).

4. שימוש בביטויים חליפיים ו"מכובסים" במקום מילים ומונחים הנתפסים כבעייתיים. נושאים שהכתיבה עליהם מותרת בעיתונות החרדית המיועדת לנשים, אך הם מוגשים באריזות לשוניות מעודנות. רבים מהמונחים הללו מתייחסים לנשים ולגופן, למשל: "לפני לידה" במקום "היריון"; "הזנה שלא מבקבוק" במקום "הנקה"; "סרטן נשים" במקום "סרטן השד".

לוי, א' (1989). **החרדים**. ירושלים: כתר.

מיכלסון, מ' (1990). עיתונות חרדית בישראל. **קשר** 8, עמ' 11-22.

קפלן, ק' (2001). כלי התקשורת בחברה החרדית בישראל. **קשר** 30, עמ' 18-30.

Baumel, S.D. (2006). *Sacred Speakers: Language and Culture among the Haredim in Israel*. New York: Berghahn Books.

מלכה ואומה במדים: שיח הזהות הנשית בעיתון הנשים לאשה

בימי מלחמת ששת-הימים

עינת לחובר

מטרת ההרצאה לחשוף את זהויות הנשיות הישראלית המוצעות בעיתון הנשים המרכזי והפופולרי – לאשה – ולנתחן באמצעות ניתוח אסטרטגיות רטוריות ודפוסים לשוניים של מגוון טקסטים מילוליים וויזואליים. המחקר מתמקד בפרק בהיסטוריה הישראלית שהמחקר הפמיניסטי ההיסטורי טרם עסק בו – מלחמת ששת-הימים. הטלת הזרקור על הסוגה הנשית הפופולרית דווקא בתקופה של איום ביטחוני על קיומה של המדינה, מזמנת מפגש בין מה שמזוהה כשיח נשי מסורתי לבין שיח לאומי הגמוני המדיר בדרך-כלל את הערכים המזוהים כנשיים ולפיכך מאפשר לנו מפגש מרתק בין שפה לנשיות וללאומיות.

המחקר מתמקד בפרויקט הנשי המסורתי המזוהה יותר מכול עם העיתון "לאשה" – הטקס השנתי של תחרות בחירת מלכת-היופי. קורפוס המחקר כולל את גיליונות יוני-אוגוסט 1967 המסקרים את תהליך בחירת מלכת-היופי משלב המועמדות ועד נסיעת המלכה הנבחרת לתחרות "מיס עולם", על חלקיהם השונים (עמוד השער, דבר-המערכת, מכתבי קוראים, כתבות, מדורים קבועים, תמונות ועוד).

השיח הנשי המסורתי סביב טקס הכתרת מלכת-היופי עובר בימי מלחמת ששת-הימים הכפפה לשיח לאומי. לשון הסיקור של הטקס יוצרת הקבלה בין הכתרת מלכת-היופי להכתרה של העיר המשוחררת ומשקפת אירוע לאומי המכונן את ניצחונה של ישראל. במרכז הסיקור נערכת הקבלה בין מלכת-היופי הנבחרת – אישה פשוטה שהפתיעה וכבר אינה כאחת הנשים – לבין המדינה הצעירה שהפתיעה בניצחונה.

יתר על-כן, לשון הסיקור של אירועי בחירת מלכת-היופי מצביעה על הניכוס הצבאי של הפרויקט האזרחי ומבטאת את תהליך המיליטריזציה שאפיין את החברה הישראלית מראשית שנות-החמישים וששיאו בימים שלאחר מלחמת ששת-הימים. לשון הסיקור מדגימה את טענות הביקורת הפמיניסטית על אופני המיליטריזציה – הישירים והעקיפים – בשמירת ההיררכיות המגדריות והאחרות הקיימות והבניית הסקסיזם.

בן-אליעזר, א' (2001). מאומה במדים לצבא פוסט-מודרני: פוליטיקה צבאית בישראל ב'זמנים חדשים'. **תרבות דמוקרטית** 4-5, עמ' 56-58.
רירדן, ב' (2005). סקסיזם ומנגנון המלחמה. בתוך: ח' גור (עורכת), **מיליטריזם בחינוך**. תל-אביב: בבל, עמ' 67-69.

הצגת האחר בכיתה הישראלית: שני סוגים של שיח גזעני דבור וכתוב

נורית פלד-אלחנן

ההרצאה מבוססת על שני מחקרים מקבילים: שיח מורים וגננות בכיתות רב-תרבותיות בישראל וניתוח מולטי מודלי של ספרי לימוד. מן המחקרים עולים שני סוגי שיח להצגת האחר. סוג אחד הוא **שיח ההטמעה**, שיח דבור הדוגל בחברות והטמעה, שבו מדברים אל עולים חדשים ועליהם. שיח זה מוביל לחוסר התעניינות באחר, מעודד בורות, ומביא לידי פחד מן השונה ולהתבטאויות גזעניות, בעיקר כלפי ילדים עולים. מן הניתוח עולה כי ישנם תת-סוגים שונים של שיח זה הנוקטות מורות לילדים עולים, וכל אחד נובע מתפיסה מסוימת של תפקיד המורה. לדוגמה: השיח המיסיונרי נובע מגישה של חברות ותְרבות המאמינה שיש לחנך את הילדים ואת הוריהם להיות "כמונו" בכל היבטי החיים; תפיסות אחרות מעידות על גזענות דתית, על החליית השונות, על גזענות לשמה ועוד. כל הגישות הללו מאופיינות בסטריאוטיפיזציה ובאי-נכונות להכיר את התלמיד העולה ואת תרבותו, לכלול בשיח הכיתה את סוגי השיח שהוא מכיר ואת תרבותו. שיח זה מתאפיין בהדבקת תוויות ובשיפוטיות, משופע במונחים פסידו-פסיכולוגיים ובביטויים גזעניים בוטים.

סוג השיח השני הוא **שיח ההדרה**: השיח הכתוב – המילולי והחזותי, השולט בספרי הלימוד. זהו השיח שבאמצעותו מוצגים אלה שאינם יהודים, בעיקר הפלסטינים – הן אזרחי ישראל והן הפלסטינים בשטחים הכבושים. שיח זה כולל אמצעים מילוליים וחזותיים שונים להצגה סטראוטיפית שלילית של האדם כגון אובייקטיביזציה (האדם כאובייקט למחקר), הכללה (כל ה"אחרים" שווים) וכיו"ב. תלאותיהם של הנשלטים והמופלים לרעה, והעוולות שאנשים אלה סובלים, מוצגות בדרכים של נטורליזציה (כתהליך טבעי שאינו מונע בידי אדם), מטפוריזציה (תהליכים המונעים בכוח עצמם) וקיומיות (כתופעות הקיימות ללא כל סיבה), כחלק מתרבותם המוצגת כפרימיטיבית וכיו"ב. השיח החזותי כולל תסדיר, צבע, גרפים ודיאגרמות, תצלומים מזוויות שונות, המציגים את האחרים בצורה סטראוטיפית שלילית.

המחקר ניזון ממחקרים סוציולוגיים על "גזענות יום-יומית" (למשל Essed, 1991) ועל מחקרים על השיח הגזעני המילולי והחזותי (van Leeuwen & Wodak, 1999; van Leeuwen, 2000, 2008).

- Essed, P. (1991). *Understanding Everyday Racism*. London: Sage Publications.
- Reisigl, M. & Wodak, R. (2001). *Discourse and Discrimination: Rhetorics of Racism and Anti-Semitism*. London & New York: Routledge.
- van Leeuwen, T. (2000). Visual racism. In: M. Reisigl & R. Wodak (eds.). *The Semiotics of Racism*. Vienna: Passagen Verlag.
- van Leeuwen, T. (2008). Representing social actors. In: T. van Leeuwen (ed.). *Discourse and Practice: New tools for Discourse Analysis*. Oxford University Press, pp. 23-75.
- van Leeuwen, T. & Wodak, R. (1999). Legitimizing immigration control: A discourse historical Analysis. *Discourse Studies* 1(1), pp. 83-119.

אוצר המילים של מלחמת לבנון השנייה

נדיר צור

אחד הכשלים אשר התגלו במלחמת-לבנון השנייה ואשר עליו הצביעה "ועדת וינוגרד" בדו"ח המסכם שלה, היה בתחום האנתרופולוגיה הלשונית, בעיקר בכל הקשור לשפה הצה"לית שהתגבשה באותה עת, בעידודם של גורמים שונים בצבא ולהשלכותיה הקוגניטיביות.

כתבה הוועדה בהתייחסה לעולם המונחים הצה"לי שנהג במלחמה: "מה שעוד העצים את התמונה הקשה היה השילוב בין אי בהירות המטרה מבחינת המחשבה והתכנון לבין שפה לא ברורה. בשיח בין המפקדים נוצר טשטוש לגבי תכלית הפעולה, שהועצם על ידי שימוש בעגה ה"לית עמומה. נדגיש כי השפה המשותפת אמורה לייצר מכנה משותף מובן ומוסכם, לצורך חיבור בין הרעיון לביצוע, בין הדרג הפוקד לדרג המתכנן והמבצע. הדבר הכרחי במיוחד בתנאי לחימה." [דו"ח וינוגרד, פרק 10, סעיף 59, עמ' 371]

אף כי היו בצה"ל מי שנתנו דעתם לחשיבותה של הלשון ככלי הפעלה מרכזי ולמשמעותם של מונחי יסוד מבצעיים כאמצעי תקשורת בין דרגי הפיקוד השונים [ראו כליפי, 2005: 4-10], בכל זאת היו מי שהפעילו במלחמה לשון אשר הוגדרה "מקורית", "יצירתית" ו"פיוטית" [דו"ח וינוגרד, פרק 10, סעיף 66, עמ' 373].

לשונו הנמצאת של אחד הקצינים הבכירים במלחמה הוכנסה לשימוש במסגרת "תפיסת ההפעלה" החדשה של צה"ל [ראו, מטכ"ל, (2002) "אסטרטגיית צה"ל": "מגמות ורעיונות יסוד לבניין הכוח ולהפעלתו"] והייתה מוכרת ברובה לפקודיו. הללו לא התקשו בדרך-כלל להבינה. אולם, היות שלא כל המפקדים שלחמו תחת פיקודו של מפקד זה היו פקודיו קודם למלחמה, לא הם ולא לוחמיהם השכילו להבין את המונחים הללו ולתרגמם לשפה צבאית מבצעית.

כשלי לשון רבים הניכרים במערכות גדולות, מקורם בסוציולקטים המשקפים, בין השאר, את מוצאן של קבוצות שונות המרכיבות את המערכת. אולם הכשל התוך-ארגוני והייחודי דלעיל שונה ומשקף יחסי גומלין בין פרטים במערכת אחת, אשר נחשפו לשורת מונחים חדשה, לבין אלה שלא הכירו מונחים אלה, ודומים להדיוטות לשוניים.

ההשערה היא כי הכשל אשר התבטא בהיעדר אחדות לשונית ופגם בתפקוד המערכת וביחסי הגומלין בין דרגי הפיקוד, יותר משביטא פיוטיות, יצירתיות ושימוש בלשון גבוהה, ביטא רצון לעמעם ולערפל פקודות מחשש לשאת באחריות פיקודית לכשלים מבצעיים.

הופמן, ש' (עורך) (1998). **המילון למונחי צה"ל**. הוצאת אג"ס-תוה"ד, בלמ"ס.
וגמן, י' (2007). 'אנטי מלחמה' – האמנם איבד צה"ל את יכולתו להכריע?!. **עדכן אסטרטגי**, כרך 9, גיליון 4, עמ' 60-62.
וינוגרד, א' (2008). **דין-וחשבון סופי, הוועדה לבדיקת אירועי המערכה בלבנון 2006 – מלחמת לבנון השנייה**. ועדת וינוגרד.
טרן, ג' (2002). מבוא לתפיסת ביטחון: מושגי יסוד ומרכיבים מרכזיים. **מבוא לביטחון לאומי**. תל-אביב: משרד הביטחון הוצאה לאור.
כליפי-אמיר, מ' (2005). **מסמכי היסוד הביטחוניים והצבאיים מהותם, ייעודם וארגונם**. הוצאת אמ"ץ/תוה"ד 10-4.

'אזרחות חלולה': ההקשר הלשוני

צחי קנזה

חוקרים אחדים טוענים כי מושג ה'אזרחות' איננה קטגוריה דיכוטומית, שהבאים בשעריה זוכים למלוא הזכויות, אלא שהאזרחות מעניקה זכויות שונות לקבוצות שונות, וזכויותיהן של קבוצות המיעוט מצומצמות יותר.

אזרחות נטולת זכויות שוות מכונה 'אזרחות חלולה', ובהרצאה אראה את ההקשרים הלשוניים של מושג זה. בישראל, הרוב היהודי הדובר עברית מטיל על המיעוטים הלשוניים, על האזרחים הישראלים ששפת אמם איננה עברית, על המיעוט הערבי הילידי ועל המיעוטים המהגרים, למשל המהגרים היהודיים מברית המועצות לשעבר ומאתיופיה, מבחני שפה גלויים וסמויים ובלתי כתובים כדי לדחוק אותם לשוליים ולמנוע מהם נגישות למשאבי החברה. 'אזרחות חלולה' בהקשריה הלשוניים משמעה, שההגמוניה של השפה העברית בישראל מרוקנת מזכויות לשוניות את אזרחותם של חברי קבוצות המיעוטים הלשוניים בישראל, המיעוט הערבי והמהגרים היהודיים גם יחד.

בהמשך ההרצאה, אבחן את המשמעות המשפטית של ה'אזרחות החלולה' בהקשריה הלשוניים, מנקודת מבטם של שני חוקרים בולטים העוסקים בזכויות משפטיות, Raz ו-Kymlicka. בתום סקירה זו, איישם את גישתם של Raz ו-Kymlicka (1986) על מדינת ישראל, תוך בחינת הזכויות הלשוניות של קבוצות המיעוטים הלשוניים, המיעוט הערבי והמיעוטים המהגרים היהודיים, תוך התמקדות בהקשר החינוכי.

Brubaker, R. (1996). *Nationalism Reframed: Nationhood and the National Question in the New Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.

Jamal, A. (2007). Nationalizing states and the constitution of 'Hollow Citizenship': Israel and its Palestinians citizens. *Ethnopolitics* 6(4), pp. 471.

Kymlicka, W. (1995). *Multicultural Citizenship*. Oxford: Oxford University Press.

Raz, J. (1986). *The Morality of Freedom*. Oxford: Oxford University Press.

Shohamy, E. (2001). *The Power of Tests: A Critical Perspective of the Uses of Language Tests*. Singapore: Longman.

- Shohamy, E. (2006). *Language Policy: Hidden Agendas and New Approaches*. London: Routledge.
- van Avermaet, P. (in press). *Fortress Europe? Language Policy Regimes for Immigration and Citizenship*.

**מעמד העברית ביהדות הקונסרבטיבית בארה"ב:
ממצאים מסקר הצרכים הלשוניים בעברית של תלמידי רבנות**

ניצה קרון

מראשיתה עמדה תנועת היהדות הקונסרבטיבית על הצורך בעברית: למן פרישתו של זכריה פרנקל, מייסד התנועה, מכנס הרבנים הרפורמיים בפרנקפורט בשנת 1845 בגין החלטתם להמליץ בלבד (ולא לחייב) שהעברית תהיה שפת התפילה, ועד להצהרתו של הנגיד היוצא של הסמינר התאולוגי לרבנים בניו יורק, איסמר שורש, כי העברית היא כיום בין שבעת ערכי היסוד של התנועה הקונסרבטיבית.

כפועל יוצא מהתחייבות אידאולוגית רבת-שנים זאת, לומדים תלמידי רבנות בתנועה הקונסרבטיבית טקסטים יהודיים (תנ"ך, פרשנות מסורתית ותלמוד) שלא בתרגום, ובמקביל לומדים גם את השפה העברית בשיעורים של המחלקה לעברית. חילוקי דעות ממסדיים ממושכים לגבי מטרותיה של הוראת העברית ותוכנה – האם ללמד טקסטים קלסיים או מודרניים? להדגיש דיבור או קריאה? – היו המניע למחקר הצרכים הלשוניים של תלמידי הרבנות במסגרת עבודת

דוקטורט במחלקה לבלשנות שימושית ב-Teachers College, Columbia University.

בהרצאתי אתאר בקצרה את דרך המחקר (מכשירי המחקר וניתוח הנתונים) ואת הפרופיל הדמוגרפי של המשתתפים, ואציג את הממצאים שנתקבלו לגבי שאלות המחקר האלה: לדעתם של תלמידי הרבנות ושל רבנים בשטח, מה צריך ללמוד בשיעורי העברית? לדעתם של תלמידי רבנות, רבנים ונשיאי קהילות קונסרבטיביות, מה צריך רב קונסרבטיבי לדעת בעברית ולעשות בעברית?

אחד הממצאים המעניינים היה הפער בין השימוש המועט בעברית, כפי שדווח מפי רבנים בפעילותם, לבין ציפיותיהם של נשיאי הקהילה, ועוד יותר מכך, לבין שאיפותיהם של תלמידי הרבנות, שהביעו רצון לדעת עברית על בוריה, הן הלשון הכתובה לרבדיה הן המדוברת, ולהשתמש בעברית בחייהם המקצועיים והפרטיים. בצד הבדלים בין-קבוצתיים נמצאו גם הבדלים תוך-קבוצתיים הנובעים ממשתנים דמוגרפיים (כגון קבוצת הגיל).

Coleman, H. (1988). Analysing language needs in large organizations. *English for Specific Purposes* 7, pp. 155-169.

Hutchison, T. & Waters, A. (1987). *English for Specific Purposes: A Learning Centered Approach*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Long, M. H. (2005). Methodological issues in learner needs analysis. In: M.H. Long (ed.), *Second Language Needs Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press, 19-76.

Morahg, G. (1993). Language is not enough. In: A. Mintz (ed). *Hebrew in America: Perspectives and Purposes* Detroit: Wayne State University, pp. 187-208.

שרשרות סמיכות בערבית המדוברת והספרותית בהשוואה לעברית

יהודית רוזנהויז

מבנה הסמיכות הוא מבנה נפוץ מאוד בעברית ובערבית. מחקרים רבים נערכו על מבנה זה בעברית, ביניהם מאמרים על שרשרות הסמיכות בעברית (רוזנהויז, 1989; Rosenhouse, 1989), שהיו מחקרים בעל אופי "כמותי". בהרצאה זו מתוארות שרשרות הסמיכות, תופעה שטרם נחקרה בערבית, אם כי נושא הסמיכות עצמו נחקר גם בה (Brustad, 2000, Cantarino, 1974-5). בגלל הדיגלוסיה בערבית המרחק בין הרובד המדובר והכתוב גדול מזה שבעברית, ולכן יוצגו במחקר ממצאים משני הרבדים האלה בנפרד.

החומר שנבדק כלל שני סוגי טקסטים בערבית ספרותית: לשון עיתונאית מהעיתון היומי המצרי "אל-אהראם", ולשון ספרותית מתוך ספר מאת הסופר המצרי, נגיב מחפוז. כן נבדקו טקסטים המייצגים דיבור ספונטני בלהגים אחדים, מהארץ ומחוץ לה. טקסטים אלה שהוקלטו במקורם, פורסמו בכתב, וניתן לחקור אותם.

בדיקת חומרים אלה גילתה הבדלים בין הטקסטים הספרותיים למדוברים. ההבדל העיקרי נעוץ בעובדה ששרשרות הסמיכות בטקסטים "הספרותיים" ארוכות משרשרות הסמיכות בטקסטים "המדוברים" (ר' גם Rosenhouse, 1990). הבדל זה תלוי ככל הנראה בהבדל העקרוני שבין הרובד הכתוב למדובר, כלומר בדיגלוסיה, ומשקף אותו. ממצא זה תומך במה שידוע בקשר להבדלים בין הערבית הספרותית למדוברת גם בתחומים פסיכו-לינגוויסטיים אחרים.

השוואת החומר שנבדק בערבית עם ממצאי המחקר בעברית בנושא זה (רוזנהויז, 1989; Rosenhouse, 1989) מגלה שהשרשרות בערבית הכתובה ארוכות יותר מאלה שבערבית, כולל בערבית הספרותית.

היות שאצל Rosenhouse (1989) נבדקו טקסטים כתובים, רצינו לבדוק את מצב שרשרות הסמיכות בערבית "מדוברת" יותר. החומר שנבדק כלל שלושה פרטוקולים משיבות (של עיריית חיפה, של אגודת הסטודנטים באוניברסיטת חיפה ושל ישיבת השדולה למען ירושלים) שנשלפו באקראי מהאינטרנט. חומר זה משקף דיבור טבעי ספונטני (לא מוכתב), אם כי הוא ערוך במידה מסוימת בצורתו הכתובה. הטקסטים משקפים סגנון ומשלב שונים מאלה שנבדקו בעבר, וגם התוצאות שונות: כמו בערבית, סמיכות בת שתי מילים מהווה את רוב הסמיכות בכל שלושת הטקסטים. אבל שלא כמו בערבית, משמשים בערבית גם מבנים ארוכים יותר (שרשרות בנות שלוש מילים או ארבע) ומבנים המפורקים על ידי "שלי". בהרצאה נדון בממצאים ביתר פירוט ונשווה בין המצב בערבית למצב בעברית.

רוזנהויז, י' (1989). שרשרות סמיכות בערבית החדשה. **לשונו** 53 (1-2), עמ' 93-106.

Brustad, K. (2000). *The Syntax of Spoken Arabic: A Comprehensive Study of Moroccan, Egyptian, Syrian and Kuwaiti Dialects*. Washington DC: Georgetown University Press.

Rosenhouse, J. (1989). On the use of construct forms and nominal compounds in modern Hebrew. *Journal of Afroasian Languages* 2(1). pp. 54-72.

Rosenhouse, J. (1990). Tendencies to nominalization in modern literary Arabic as compared with Classical Arabic. *Zeitschrift für Arabische Linguistik* 22, pp. 23-43.

Cantarino, V. (1974-5). *Syntax of Modern Arabic Prose*. Bloomington: University Press.

השפעת יוצאי צפון אפריקה על הלקסיקון הישראלי

רוביק רוזנטל

העברית הישראלית ניזונה לאורך השנים ממקורות שונים. בין שאר ההשפעות בולטת השפעת קבוצות המהגרים השונות על הלקסיקון למשלבו השונים, הן במילים שאולות, הן בשאילת משמעות ובתרגומי שאילה של צירופי לשון. בשנים שקדמו להקמת המדינה באה עיקר ההשפעה מיוצאי אירופה ומתרבויות אירופיות שונות. לאחר קום המדינה החלה לחלחל השפעה מצטברת של יוצאי ארצות ערב שהגיעו בעליות הגדולות בשנות החמישים והשישים.

בקווים גסים נדחקה העלייה הזו לפריפריה חברתית וגאוגרפית, התקשתה באימוץ השפה, והשפעתה בראשית דרכה בארץ על העברית הייתה נמוכה. בעשורים האחרונים ההשפעה מתגברת בעיקר בלשון הדיבור, גם על רקע פעולתו של הדור השני של יוצאי צפון אפריקה לעיצוב הזהות התרבותית שלו בדרכים שונות.

השפעה זו ניתנת לאבחון גם בתחום התחבירי והפונטי. בהתפתחות שפת הדיבור הישראלית ניכרות השפעות חדשות על מבנה המשפט האופייניות לדיבור השגור בפי יוצאי צפון אפריקה. בנושא זה, ככל הידוע, לא נערך עד כה מחקר מקיף. כמה יצירות ספרותיות, ביניהן "שום גמדים לא יבואו" מאת שרה שילה, מתעדות את דפוסי השפה האלה.

ההשפעה הגלויה יותר של השפה הצפון אפריקנית היא בתחום הלקסיקון, בעיקר בעברית המדוברת ובדגש על מונחי סלנג לא מעטים שנקלטו. יוצאי צפון אפריקה תרמו לתרבות המזון הישראלית, והדבר מתבטא מטבע הדברים גם בלשון. מונחים מובילים כמו "כפרה", "חנון" "להבריז", מוכרים לכול גם אם מקורם אינו ידוע לדוברים הטבעיים של העברית הישראלית, אך שפת הדיבור הישראלית רוויה ביסודות לשוניים רבים המוכרים פחות.

התרבות של יהודי צפון אפריקה משופעת באמרות, ניבים ופתגמים. חלקם משמשים במקביל בעדות יהודיות אחרות, ולא רק ערביות, וחלקם מיוחדים לבני עדות אלה. לצד ביטויים כמו "הראה לו מאיפה משתין הדג" או "כל עכבה לטובה" אפשר להצביע על נוסחים מיוחדים של יהודי עדות צפון אפריקה לניבים שהפכו חלק מההווי הלשוני בישראל.

בהרצאה אביא מגוון דוגמאות מערוצים שונים. החומר מתבסס על עבודתי הרצופה בתחום המחקר הלקסיקלי של העברית המדוברת, וכן על טקסטים, על ספרות ועל אתרים מיוחדים העוסקים בנושא.

אייזנשטט, ש"נ (1989). החברה הישראלית בתמורותיה. ירושלים: מגנס.

קוסקוס, אתר המורשת המרוקאית, couscous.co.il

רוזנטל, ר' (2005). מילון הסלנג המקיף. ירושלים: כתר.

שטאל, א' (1975). פתגמי עדות ישראל. תל-אביב: עם עובד.

שילה, ש' (2005). שום גמדים לא יבואו. תל-אביב: עם עובד.

בחינות בגרות בלשון והבעה במגזר החרדי ככלי חינוכי

רחל רוזנר

בחינות הבגרות בידיעת הלשון והבעה לבתי ספר עצמאיים מבטאות, קרוב לוודאי, ערכים של המגזר החרדי, אחת מן הקבוצות המרכיבות את החברה בישראל.

החל בשנת תשנ"ה נענתה התביעה של זרם החינוך העצמאי לערוך בחינת בגרות מיוחדת לתלמידות בזרם זה. אף על פי שהעקרונות והמטרות של הוראת הלשון, ההבנה וההבעה כפי שהן מנוסחות בתכניות הלימודים לבית הספר הממלכתי והממלכתי דתי (משרד החינוך והתרבות, תשמ"ב, תשס"ג) מקובלות גם בחינוך העצמאי, מתברר שהטקסטים שהוספו לבחינת הבגרות בחינוך העצמאי בידיעת הלשון, בהבנת הנקרא והמשימות בהבעה (שאלון משולב) משקפים ערכי תרבות ומוסכמות שונים מאלו של החינוך הממלכתי ואף מאלו של החינוך הממלכתי-דתי.

פרידמן (1991), סוציולוג החוקר את החברה החרדית, עומד על המאפיינים של היהדות החרדית: למגזר החרדי בישראל מוסדות פנימיים משלו מתוך רצון לשמור על ייחודו, על זהות דתית נפרדת ועל אחדות בסיסית באורח החיים, כדי למנוע נטישה של אורח החיים הייחודי שמקורו באמונה דתית.

מטרתה של ההרצאה להוכיח שהבחינות לא רק שהן מבטאות את תפיסת העולם של המגזר החרדי, אלא כוונתן (כמו גם כוונתם של ספרי לימוד) לעצב תפיסת עולם זו. לצורך הוכחת טענה זו ייבדקו התכנים של בחינות הבגרות בידיעת הלשון והבעה לבתי ספר עצמאיים לאורך 11 השנים האחרונות, ומתוך ניתוח תוכן של חלקי המבחן המופיעים בהקשר של טקסט – ניתוח פעלים המופיעים במשפט, ניתוח תחבירי, הבנת הנקרא והבעה, וכן המקורות שהטקסטים לקוחים מהם ורמת הלשון של הטקסטים – יוסקו המסקנות.

ההזדגמה תכלול משפטים וחלקי טקסטים, בעיקר פסקות סיום של מאמרים, המעידים על הכוונה לעצב את תפיסת העולם החרדית: מסרים חיוביים הנוגעים לחינוך ומוסר, לאמונה, לאורחות חיים, להישענות על מקורות, לייחודו של עם ישראל ולנשים (שהן קהל היעד של בחינת בגרות זו).

משרד החינוך, המרכז לתכניות לימודים (תשמ"ב). **עברית בחטיבת הביניים ובחטיבה העליונה, ב. הבנה והבעה.** ירושלים.

משרד החינוך, האגף לתכנון ולפיתוח תכניות לימודים (תשס"ג). **עברית – תכנית לימודים לבית הספר העל-יסודי.** ירושלים.

משרד החינוך (תשנ"ז-תשס"ח). **בגרות לבתי ספר על-יסודיים, ידיעת הלשון והבעה, שאלון משולב לבתי ספר עצמאיים, יחידת לימוד אחת.**

פרידמן, מ' (1991). **החברה החרדית.** ירושלים: מכון ירושלים לחקר ישראל.

שיח רווקות בחברה האורתודוקסית כמערער נורמות חברתיות

רינה רוטלינגר-ריינר

בהרצאה אנתח את השיח הייחודי של רווקים ורווקות בתוך החברה הדתית הלאומית מתוך סצינות של שתי הצגות שהועלו על ידי יוצרים דתיים וגם מן הסדרה הטלוויזיונית "סרוגים". אנסה להוכיח ולעקוב כיצד השיח תורם לייצוג תופעת "הרווקות המאוחרת" כמערער נורמות מרכזיות של חברה זו.

בחברה זו, התופעה של רווקות מאוחרת נתפסת על ידי מחנכים ורבנים כמו גם פסיכולוגים דתיים כ'בעיה'. נראה שהרווקים והרווקות, ובייחוד בעלי המקצועות החופשיים אשר נהנים מעצמאות כלכלית, מקיימים חיי חברה תוססים בירושלים וברמת גן (ה'ביצות') וצורת חייהם נתפסת כמערערת נורמות מקובלות בחברה זו. הם מצליחים 'להדוף' את הלחצים להקים משפחה בגיל צעיר ומציעים חלופה: יחסים חופשיים יותר בין המינים (אפילו קיום יחסים אינטימיים לפני החתונה בדרך כלל תוך כדי שמירת כללי 'טהרת המשפחה'), העצמה נשית הנובעת מפרקטיקות של פמיניזם 'אורתודוקסי', ו'ניידות' בין חברות שונות הקיימות בישראל: החברה החילונית, הינו אייג'ית', החרד'לית. רווקים ורווקות בגילאי סוף העשרים ותחילת השלושים עדיין מחפשים אחר בן הזוג המתאים, אך בינתיים הם יוצרים אלטרנטיבה למשפחה שעדיין לא הקימו ובתוכה הם בוחנים את ערכי הציונות הדתית השמרנית, מבקרים אותה ואפילו חותרים תחת ממסדיה – עד לגבול מסוים תוך כדי פיתוח שיח 'משלהם' הקורא תיגר על המקובל בחברה זו.

התגובה החזקה של הקהל הדתי לאומי שצפה ב'תוצרים' אמנותיים אלה מצביעה גם על כך שהם אכן משקפים את המשבר פנימי של החברה הדתית הלאומית מזה יותר מעשור לא רק באידאולוגיה פוליטית אלא גם בנושא אינטימי ומרכזי כמו 'המשפחה'. מצד אחד, חברה זו מטפחת חינוך מערבי הומניסטי וערכים כמו עצמאות מחשבתית, חברתית וכלכלית ומצד אחר היא איננה משתחררת מדפוסי חברה קפואים וסטיגמות שמרניות בעיקר בקשר לנושא זה. גם השיח מושפע מאמביוולנטיות זו – לצד מטבעות לשון מקובלים ומוכרים מתוך הקורפוס הדתי ושיח דתי מקובל, מופיעים מטבעות לשון ייחודיים לרווקים ורווקות החיים ב'ביצה'...

לדברי האנתרופולוג ויקטור טרנר, חברה שחוותה משברים מתכנסת פנימה ומנסה לטפל בתחלואיה באמצעות האמנות. מהלך זה דורש השקעת אנרגיה רבה ויש בכך אלמנט תרפויטי המאפשר את 'תיקון' החברה. אבדוק את השיח בסצינות לאור תאוריה זו ואבסס את ממצאי על מחקר איכותני שערכתי בנושא 'תאטרון דתי בישראל'. מחקר זה כולל את ניתוח הסצינות על כל מרכיביהן המילוליים והלא מילוליים (ההעמדה הבימתית, התלבושות, המוזיקה והאביזרים). כמו כן המחקר מבוסס על ראיונות עם רווקים ורווקות, שחלקם הם גם היוצרים של סצינות אלו, עם במאים ועם צופים.

חזן, ח' (1992). **השיח האנתרופולוגי**. תל אביב: האוניברסיטה המשודרת, משרד הביטחון.
רוטלינגר-ריינר, ר' (2007). **עזות שבקדושה: תיאטרון נשים דתיות בישראל**. ירושלים: כרמל.
Goffman, E. (1963). *Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice Hall.

Turner, V. (1982). Social dramas and stories about them. *From Ritual to Theater – The Human Seriousness of Play*. New York: PAJ Publication, pp. 61-88.

קהילת השיח הטיעוני-פולמוסי בתכנית "זהבי עצבני":
קדם-פעולה כאמצעי להגדרת זהות והכנה לפעולה לא-מועדפת
הילה שובלי

השיח הרדיופוני הטיעוני-פולמוסי הוא כלי דמוקרטי חשוב, שבאמצעותו יכול האזרח הפשוט לממש את חופש הביטוי ולהביע את דעתו במגוון נושאים אקטואליים. בתכניות רדיו אלו הולך ומתגבש מרחב ציבורי בעל מאפיינים לשוניים ושיחתיים. מרחב ציבורי זה מבוסס על קיומה של קהילה המתהווה מתוך ההתייחסות ההדדית של המשתתפים בה: המנחה למאזינים, המאזינים למנחה והמאזינים אלה לאלה. ברם, אין זה אומר כי שיח אינטראקטיבי זה מנוהל על מי מנוחות, דיבור מסוג עימות או ויכוח הוא הפעילות השגרתית בתכניות אלו. מנחי התכניות מאמצים באופן קבוע עמדות מנוגדות לעמדות המאזינים המתקשרים לתכנית כדי ליצור פולמוס, לעורר ויכוח לשם ויכוח ולגבור על בן-השיח. למעשה, קיים מאזן כוחות א-סימטרי בין מנחה התכנית לבין המאזין המתקשר. לעתים קרובות המאזין נמצא בעמדת הגנה עקב התקפות מצד המנחה וסמכויותיו בזירה ציבורית זו. העובדה שהמאזין נדרש להציג ראשון את נקודת מבטו על נושא מסוים, משמעה שהמנחה אוהז בעמדה השנייה הכוחנית יותר מן העמדה הראשונה בשיח ארגומנטטיבי. באמצעות העמדה השנייה למנחה יש היכולת לבקר או להתקיף את דברי המאזין מבחינת הרלוונטיות שלהם או האמתות שבהם ואף לנווט את השיחה באופן כללי. המאזין מצדו אינו נשאר חייב, הוא מחזיר למנחה באותו המטבע ומתעקש לומר את דברו גם במחיר של ניתוק השיחה על ידי מנחה התכנית. התנהלות זו של השיח מזמנת הפרות רבות של כללי השיחה וכן מגוון אסטרטגיות אתגור ואסטרטגיות וכחניות שנוקטים המשתתפים בשיח.

הדיון ייסוב סביב התנהלות השיח הטיעוני-פולמוסי בתכנית "זהבי עצבני" על פי גישת חקר השיחה. על פי גישה זו יובהרו שני מונחים: קדם-פעולה ומושג ההעדפה. במרכז הדיון תעמוד אסטרטגיה בולטת שנוקטים המאזינים המתקשרים לתכנית כדי להימנע ממצב שבו המנחה מתנגד לדבריהם באופן אוטומטי ואינו מאפשר להם לומר את דבריהם. אסטרטגיה זו ננקטת על ידיהם בשלביה הראשונים של השיחה לפני העלאת הטיעון המרכזי שלשמו עלו לשידור. באמצעות אסטרטגיה זו הם מגדירים את זהותם בקהילת התכנית ומבקשים להכין את הקרקע באופנים שונים לקראת פעולתם המרכזית העתידית.

דורי-הכהן, ג'. **האזרח משוחח על ענייני השעה: תיאור תכניות השיחה הציבורית עם מאזינים ברדיו (לא פורסם).**

שקד, ש' (2006). **אסטרטגיות שיח ומימושיהן בשיח הרדיופוני העברי ובשיח הרדיופוני האינטראקטיבי בתחילת המאה ה-21** (עבודת דוקטור). אוניברסיטת חיפה.

Hutchby, I. (1996). *Confrontation Talk: Arguments, Asymmetries and Power on Talk Radio*. Mahwah, NJ: Erlbaum.

Liddicoat, A. (2007). *An Introduction to Conversation Analysis*. London & New York: Continuum.

Schegloff, E. (2007). *Sequence Organization in Interaction: A Primer in Conversation Analysis*, volume I. Cambridge University Press.

הגדרת זהות בנוף הלשוני של העיר תל-אביב-יפו, לקראת מאה שנה להיווסדה

אילנה שוהמי ושושי וקסמן

במחקרים רבים בשנים האחרונות משמש הנוף הלשוני (linguistic landscape) – שפה המיוצגת במרחב – בסיס להבנת תופעות חברתיות, פוליטיות, כלכליות ואידאולוגיות. במחקרם של בן-רפאל ואחרים (2006) תועד הנוף הלשוני בישראל בערים יהודיות, ערביות ומעורבות והממצאים הראו כיצד הנוף הלשוני משמש כלי מחקר שימושי להבנה של יחסי הכוחות והזהויות בקרב קבוצות בישראל בהתייחס למשתנים חברתיים, פוליטיים, כלכליים ומאפייני זהות. מחקרים שנערכו לאחרונה במקומות שונים בעולם הרחיבו ופירטו את המשמעות והפוטנציאל של הנוף הלשוני כאמצעי להבנה מעמיקה ומפורטת של תופעות חברתיות, לשוניות, מדיניות, זהויות קולקטיביות ועוד (Shohamy & Gorter, 2009).

בהרצאה זו אנו בוחנות את הנוף הלשוני של העיר תל אביב-יפו במסגרת הכנותיה לחגיגות מאה שנה להיווסדה. הבסיס התאורטי לבחינה זו קשור לאופנים שבהם ערים גדולות מנסות לבנות זהויות אי שם בין המרחב הלוכלי/מקומי של מדינת הלאום לבין המרחב הגלובלי הממוקם מעבר לשייכות לאומית. נוסף על כך, תאוריות על הקשר בין 'זמן' ל'מקום' מצביעות על הדרך שבה קיים שימוש בנקודה בזמן ('מאה שנה', 'יובל', 'יום שנה') כהזדמנות להגדרה מחודשת ולשינוי תדמית של עיר (McDonald & Methot, 2006). מחקר זה תיעד טקסטים לשוניים וחזותיים של העיר תל אביב-יפו כפי שמופיעים לאחרונה בשלטי חוצות בייצוגים לשוניים, תמונות, ציורים, פרסומות, כדי להבין את האידאולוגיות של קובעי מדיניות לגבי הזהות של העיר. בעברה של תל אביב-יפו היה אפשר להבחין בקולות שונים שהתחרו על עיצוב זהותה של העיר אשר היו עשויים לשמש פוטנציאל ובסיס להגדרה המחודשת לקראת חגיגות המאה.

הממצאים מראים שהאידאולוגיה העומדת מאחורי ה'קישוטים' הרשמיים (שלטי שמות רחובות, תצלומים, כרזות עם שירים ופזמונים ולוחיות עם תיאורים של אפיזודות היסטוריות) בנוף הלשוני המתחדש של תל אביב-יפו מדגיש את הרצון לשלב את העיר כחלק בלתי נפרד ממדינת הלאום הישראלית תוך דגש בחיבורה להיבטים ציוניים והיסטוריים בעברה והתעלמות מנרטיבים אחרים. למרות זאת, לצד עיצוב מחודש זה של הנוף הציבורי מתקיימים נרטיבים נוספים המיוצגים בעיקר בנוף לשוני של אתרי האינטרנט, המציגים את תל אביב-יפו לאו דווקא כעיר אשר 'הוקמה מהחולות' אלא כעיר בעלת עבר והיסטוריה אחרים של קבוצות שהתגוררו בה בעבר. ההרצאה תציג את הנרטיב המרכזי המגדיר את העיר מחדש וכן תתייחס לנרטיבים המתחרים ומשלימים זה את זה באמצעות הנוף הלשוני המתקיים במרחב הציבורי הגאוגרפי והווירטואלי. בכך יושם דגש בחשיבות השימוש בכלי המחקר של נוף לשוני להבנה של זהויות, קולות והגדרות אורבניות במציאות המורכבת של ישראל.

Ben Rafael, E., Shohamy, E. Amara, M.H. & Trumper-Hecht, N. (2006). Linguistic landscape as symbolic representation of the public space: The case of Israel. *International Journal of Multilingualism* 3(1), pp. 7-30.

McDonald, T. & Methot, M. (2006). That impulse that bids a people to honour its past: The nature and purpose of centennial celebrations. *International Journal of Heritage Studies* 12(4), pp. 307-320.

Shohamy, E. & Gorter, D. (2009). *Linguistic Landscape Expanding the Scenery*. Routledge.

מה קורה לעברית אחרי שלוש שנות לימוד באוניברסיטה?

יצחק שלזינגר ורמה מנור

הרצאה זו מבוססת על פרק מתוך עבודת הדוקטור של רמה מנור (2007), והיא תעסוק בשינויים החלים בלשון של סטודנטיות מתחילת לימודיהן באוניברסיטה עד לתקופת לימודיהן לתואר השני. אנו נתמקד בשאלות של נורמטיביות לשונית בתחום המילוני והתחבירי.

נורמטיביזם הוא גישה פוסקנית שמטרתה ליצור פעולה של תכנון הלשון והסדרתה, היא מבטאת אידאה תרבותית, לאומית ומדינית, ומשמשים אותה עקרונות, כגון: פוריזם, היגיון ודבקות ברבדיה ההיסטוריים של הלשון. שינויים שאינם עולים בקנה אחד עם הדרישות של בעלי הגישה הנורמטיביסטית מוגדרים **סטיות לשוניות** (בן-אשר, 1973, קדרי, תשנ"ו).

הנחת המחקר שלנו הייתה ששהייה רצופה בסביבה אקדמית, התנסות ממושכת יחסית בכתיבה אקדמית ולימודים בתחום הבנת מבנה הלשון – כל אלה עשויים להעלות את רמת המודעות של הסטודנטיות, בעיקר של סטודנטיות לתואר שני, ללשון הכתיבה שלהן יותר משעשו זאת שנות לימודים ארוכות בשיטת הלימוד של הדקדוק הפוסקני (פרסקריפטיבי).

בתחום המילוני בדקנו את תפוצת השימוש במילים שאולות ואת תרומתן לטקסט ההיצגי, בחנו שיבושי לשון בתחום מילות התפקוד ואפיון הטקסט מבחינת הרמה הסגנונית שלו, דהיינו שימוש במבעים גבוהים ובמבעים נמוכים (שלזינגר, תש"ס). בתחום התחבירי הראינו משתנים תחביריים הסוטים מן הלשון הנורמטיבית, כדוגמת אי-התאם תחבירי בין חלקי המשפט, החלפת סדר מועצם-מעצם, שימוש במשפט לוואי זיקה ממשיך במקום במבנה של איחוי ועוד.

מניתוח הממצאים עולה שסטיות מילוניות ותחביריות מצויות יותר בקרב הסטודנטיות לתואר ראשון. הסטיות הן עדות לחוסר ידע ולהרגלי לשון של הכותבות, המושפעות במידה רבה מלשון הדיבור. מכאן גם עולה שכתבתן של תלמידות התואר השני מתאפיינת כטקסט היצגי הקרוב יותר לדרישות הנורמטיביות ולהתאמה המשלבית מכתבתן של תלמידות התואר הראשון.

בן-אשר, מ' (1973). **התגבשות הדקדוק הנורמטיבי**. תל-אביב: הקיבוץ המאוחד.

מנור, ר' (תשס"ז). **שינויים ברמת הסגנון ובנורמטיביות בלשון הכתובה של סטודנטיות בלימודי התואר הראשון והתואר השני בלשון העברית** (עבודת דוקטור). רמת-גן: אוניברסיטת בר-אילן.

קדרי, מ"צ (תשנ"ו). העברית בת ימינו בסבך התקניות. בתוך: מ' בר אשר (עורך), **מחקרים בלשון** 7, ירושלים: האוניברסיטה העברית, עמ' 134-144.

שלזינגר, י' (תש"ס). **לשונות העיתון**. באר-שבע: אוניברסיטת בן-גוריון בנגב.

Glinert, L (1989). *The Grammar of Modern Hebrew*. Cambridge: Cambridge University Press

מקומה של המתורגמנות הקהילתית בהגנה על זכויות שפה

מרים שלזינגר

הדרישה להנגשה לשונית של מוסדות ציבור למיעוטים לשוניים, המושמעת מפי ארגונים מקדמי זכויות ועמותות שונות, מעלה לא פעם טענות בדבר הבזבוז, לכאורה, של משאבים יקרים ובדבר חובתו של הפרט לשאוף לאינטגרציה תרבותית וללמוד את שפת הרוב. דווקא במדינה הטרוגנית כישראל, אשר בה שיעור גבוה מן הפונים למערכות הציבוריות אינם דוברי עברית, רבים המקרים

של חוסר-תואם לשוני ושל קושי בתקשורת בלתי-אמצעית, כאשר שני ה"צדדים" חווים את הקושי כגורם מתסכל ובעייתי. תרומתי לסימפוזיון תתמקד בהיבטים המשפטיים, הכלכליים והפוליטיים של הענקת שירותי מתורגמנות בצמתים חיוניים במגע בין דוברי שפת-מיעוט (ילידיים ולא-ילידיים, אזרחי המדינה ואחרים) לבין הממסד, בארץ ובעולם. אציג שיקולים ועמדות ממסדיות בנושא זה, וכן אתאר את מקצוע המתורגמנות הקהילתית (ובכלל זה, המתורגמנות הרפואית), הזוכה למיסוד בעשורים האחרונים במדינות שונות, כאחת הדרכים לצמצם את הפגיעה בזכויות לשוניות וכהיבט משמעותי בגיבושה של מדיניות לשון המתחשבת בצורכיהם של מיעוטים לשוניים. בהמשך אציג קטעים מתוך הדוחות השבועיים של סטודנטים למתורגמנות קהילתית, היוצאים ל"שטח" ומעניקים שירותי תרגום (בהתנדבות), וכן את תגובותיהם של נציגי המוסדות השונים (משרדי ממשלה, מחלקות רווחה ברשויות המקומיות, המוסד לביטוח לאומי, טיפות חלב, בתי-חולים ועוד) לעצם השימוש בשירות זה – תגובות הנעות מהיענות מידית, מלווה בהכרת תודה, ועד לסירוב נחרץ. התגובות יידונו לאור התפיסות השונות של זכויות לשוניות (language rights).

שוסטר, מ' ושלזינגר, מ' (2007). נגישות במבט אחר: נגישות שירותים חיוניים למיעוטים לשוניים. בתוך: ד' פלדמן (עורכת). **נגישות החברה הישראלית לאנשים עם מוגבלות בפתח המאה ה-21**. ירושלים: לשכת הפרסום הממשלתית, עמ' 639-662.

Mikkelsen, H. (1999). The professionalization of community interpreting. *Journal of Interpretation*, 119-133. Available online: <http://www.acebo.com/papers/profslzn.htm> (accessed 20 May 2006).

Pöchhacker, F. (1999). Getting organized: The evolution of community interpreting. *Interpreting* 4(1), pp. 125-140.

Perceptions of Native Israelis and Russian Immigrants: Concepts Structure

Leah Borovoi

The main purpose of this study was to describe the latent structure of native Israeli and Russian immigrant stereotypes. Other aims were to discover the impact of Israeli flag exposure (connecting symbol) on the structure and on the strength of stereotypes, to compare between men and women and participants who were born in Israel and those who have come from the former Soviet Union. We asked 30 participants an open question about their perception of native Israeli and Russian immigrant and out of their responses generated a questionnaire that contained 60 statements. This questionnaire was administrated to 80 research participants. Factor analysis revealed three major factors for Israeli stereotype: Zabar (e.g., rude outside, sweet inside), Zionist (focus on historical / religious background) and HaIsraeli hayored (dreams about USA) and three major factors for Russian stereotype: positive Russian (e.g., polite, reserved, Zionist, soldier), negative Russian (e.g., gentile, street

cleaners, golden teeth, prostitutes, mafia) and "Tarbutnik" (e.g., intelligent, Tolstoy, space, math). Participants in research condition (with a flag) were more moderate in their stereotypes than participants in a control condition (without the flag). Interaction effects between gender, origin and research condition were found for the strength of stereotypes in some factors. Interestingly, among Russian immigrants, "Russian immigrant" stereotype includes aggression, but among native Israelis "Russian immigrant" stereotype includes lack aggression (patience). Among Russian immigrants, "pig" is associated with food (it comes in the same cluster with "gentile", "tiv taam", non-kosher, etc.), but for the native Israelis pig is associated with a character: it comes in the same cluster with the words "rude", "vulgar", "dirty". These findings will be discussed.

Daley, B. (2004). Using concept map in qualitative research. A.J. Canas, J.D. Novak & F.M. Gonzalez (eds). *Concept Maps: Theory, Methodology, Technology* (Proceedings of the first International conference on concept mapping). Pamplona.

Linville, P.W. & Jones, E.E. (1980). Polarized appraisals of out-group members. *Journal of Personality and Social Psychology* 38, pp. 689-703.

Lemish, D. (2000). The whore and the other – Israeli images of female immigrants from the Former USSR. *Gender & Society* 14(2), pp. 333-349.

Hassin, R., Ferguson, M.J., Shidlovski, D. & Gross, T. (2007). Subliminal exposure to national flags effects political thought and behavior. *PNAS* 104 (50).

Teaching Russian in Israel: Challenging the System

Marina Niznik

The talk, to be presented within the 'language policy symposium', aims at providing the perspective of the Russian-speaking community, with specific reference to the policy regarding the teaching of Russian as a school subjects in Israeli high schools.

The talk will addresses the complex and controversial issue of teaching the Russian language in Israeli high schools, with special reference to the political, cultural, and educational aspects of this problem and its historical background. Israel is a country where language is a loaded concept, closely linked to many ideological, political, and social issues. In the past, tremendous official and unofficial pressure on new immigrants resulted in Hebrew becoming the only legitimate state language. In the mid 1990s this began to change. In 1996 the Ministry of Education announced what they termed "A new language education policy". The policy recognized the legitimate right of each community to learn its own language. As a result, a special program for Russian study was approved in 1998. However, although the first step has been made in the field of teaching Russian, there are still more problems than solutions. The talk will relate mainly to the tension between de-facto and de-jure policies and to the controversy of Russian as a 'foreign language' vs. as a 'heritage language'.

- Dubin, F. & Olshtain, E. (1986). *Course Design: Developing Programs and Materials for Language Learning*. London: Cambridge University Press.
- Horowitz, T. (1999). Integration or separatism? In: T. Horowitz (ed.). *Children of Perestroika in Israel*. University Press of America, pp. 1-17.
- Kagan, O. & Dillon, K. (2001). "A new perspective on teaching Russian: Focus on the heritage learner". *Slavic and East European Journal* 45(3), pp. 507-518.

Language Contact between Amharic and Hebrew

Melanie Shaul

Israel's law of return grants Jews and their spouses the right to migrate and gain Israel citizenship. As a result, Ethiopian Jews were able to begin immigration to Israel in the 1980's. Amharic and Hebrew have crossed paths due to the immigration of Ethiopian Jews. I will show how both languages influence each other through their language community.

Lexical borrowing occurs when a speaker in one language "incidentally" uses items from another (Appel & Schoonen, 2005: 87). In time, incorporated items may become integrated into the language. Elements of one speech community are taken from another thereby becoming a permanent part of the speakers' system.

Language prestige is used as a form of membership to a group and ideological affiliations (Cooper & Fishman, 1973). People choose to use specific language elements in order to add coherency to their group. Teenagers are a social group who constantly try to separate themselves from others. One way of separation can be language. Teenagers have begun to borrow or "copy" (Zuckerman, 2003: 6) many words or expressions from other languages that are used in the multilingual speech community they reside in (Appel & Schoonen, 2005). Adolescents' language can be used as a way to distinguish themselves from others. This division can be seen through the incorporation of Amharic into Hebrew by Ethiopian teens.

As a result of language contact both Amharic and Hebrew have begun to influence each another. The influence of Amharic on Hebrew is not felt widely throughout the language community. This phenomenon will not stay the same. It is only a matter of time for teenagers to curse at each other in Hebrew while using words from Amharic.

- Appel R. & Schoonen, R. (2005). Street language: A multilingual youth register in the Netherlands. *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 26(2), pp. 85-118.
- Cooper, R. & Fishman, J. (1973). The study of language attitudes. *The International Seminar in Language Testing*. San Juan, Puerto Rico, pp. 6-18.
- Zuckermann, G. (2003). *Language Contact and Lexical Enrichment in Israeli Hebrew*. London & New York: Palgrave Macmillan.